

Petak, 3. maj 2002.
Svedok Ibrahim Rugova
Otvorena sednica
Optuženi je pristupio sudu
Početak u 9.32 h

SUDIJA MEJ: Izvolite, gospodine Najs.

TUŽILAC NAJS: Molim vas, pozovite doktora Rugovu.

SUDIJA MEJ: Njegova izjava?

TUŽILAC NAJS: Da, spremna je da se podeli. Svedok će svakako i sam imati kopiju. Možda će mu Sud u određenom trenutku objasniti kakva su ograničenja u smislu toga kada može da je koristi kao odrednicu.

SUDIJA MEJ: Da. Koliko dugo ostaje ovde?

TUŽILAC NAJS: Očigledno, bilo bi poželjno da završi svoje svedočenje danas, ali može da ostane i tokom vikenda.

SUDIJA MEJ: Da. Moramo da završimo u 4.00 ili 4.15 danas popodne jer nakon ovoga sledi prvo pojavljivanje.

SUDIJA MEJ: Molim vas da date svečanu izjavu.

SVEDOK: Svečano izjavljujem da ću govoriti istinu, celu istinu i ništa osim istine.

SUDIJA MEJ: Izvolite, sedite.

GLAVNO ISPITIVANJE: TUŽILAC NAJS

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li je vaše puno ime Ibrahim Uke Rugova (Ibrahim Uke Rugova)?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vi ste doktor Rugova, zar ne?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da, da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Doktore Rugova, vi ste Albanac sa Kosova, rođeni ste u selu Crnce (Cerrce), opština Istok (Istog) 1944. godine. Završili ste osnovnu školu u Istoku, srednju školu u Peći (Peja), pohađali ste prištinski Univerzitet, gde ste diplomirali književnost i na kraju ste se specijalizovali i uradili doktorat iz Istorije književne kritike i albanske književnosti?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: 1988. godine ste postali predsednik Udruženja pisaca Kosova, a u decembru 1989. godine osnovali ste grupu Savet za zaštitu ljudskih prava i sloboda. Da li je ta grupa bila jedna od prvih grupa za ljudska prava na Kosovu?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da, bila je.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li je 1989. godine formirana politička stranka koja se zvala Demokratski savez Kosova? Kakvu ste vi ulogu igrali u stvaranju te stranke i koja je bila vaša funkcija?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Ja sam bio jedan od osnivača ove stranke koju smo osnovali 23. decembra 1989. godine. Na prvom sastanku su mene izabrali za predsedavajućeg Demokratskog saveza Kosova, imao sam ulogu predsedavajućeg stranke, koja je bila prva demokratska stranka osnovana na Kosovu, i rekao bih u istočnom delu tog tadašnjeg sveta.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Tada ste izabrani za predsednika. Da li ste od tada ostali na toj funkciji?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da. Još uvek sam predsednik ove partije. 1998. godine sam ponovo izabran za predsednika, u

februaru. Odnedavno se spremamo da održimo četvrti kongres ove stranke.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ja pravim pauzu s vremena na vreme, doktore Rugova, kako bih izašao u susret prevodiocima što ćete razumeti. Mi ćemo kasnije još čuti o izborima koji su održani 1990-ih godina na osnovu kojih ste vi izabrani na određene funkcije, a vaš najnoviji položaj je predsednik Kosova, a to je funkcija na kojoj ste vi od marta ove godine, da li je to tačno?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da. Ja sam izabran za predsednika od strane parlamenta Kosova u martu ove godine, a to je parlament koji je formiran nakon poslednjih izbora koji su održani 17. novembra prošle godine.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala vam. Sada ćemo se vratiti na relevantne istorijske događaje počevši od jednog događaja iz 1989. godine. Te godine, da li je jugoslovenska vlada uvela specijalne mere na Kosovu kao rezultat onoga što je opisano kao politički nemiri?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da. Ove nasilne mere su nametnute još 1981. godine kada je došlo do prvih studentskih demonstracija.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Nastavimo sa pričom iz 1989. godine, ako možemo, recite nam...

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: 1989. godine su uvedene nasilne mere, specijalne ili vanredne mere kako su se nazivale. Došlo je do protesta zato što je Kosovu uskraćen status u martu 1989. godine. To je uradila Skupština Srbije 28. marta, a situacija je ostala nepromenjena...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da. Da li su 23. marta 1989. godine održani izbori u parlamentu na Kosovu? Molim vas da nam nešto kažete o tome, ali samo u par rečenica.

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da. Skupština na Kosovu je morala da raspravlja o suspenziji statusa Kosova unutar Federacije, njegovom autonomnom statusu i veliki pritisak je izvršen na člano-

ve Skupštine da glasaju u prilog toj meri, ali javnost je bila protiv toga, građani, narod u celosti. Korišćeni su pritisak, nasilje. Sećam se da je bilo tenkova oko zgrade Skupštine, a u zgradi Skupštine bila je policija, tajna policija obučena u civilnu odeću tako da su članovi morali da glasaju pod pritiskom. Neki članovi su glasali.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala vam. Koliko njih je glasalo protiv, šta se desilo s njima?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Sećam se da je deset članova glasalo protiv i ti članovi su bili osuđeni, negde kažnjeni, negde poslani u zatvor, otpušteni s posla, znači plašili su se posledica toga...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A te demonstracije koje ste vi spomenuli tada 1989. godine, da li je bilo žrtava među demonstrantima?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da. Neki su bili povređeni, a oko 20 je ubijeno. Ove demonstracije su organizovane u nekoliko gradova na Kosovu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da. Kakva je vlast bila na Kosovu 1988. i 1989. godine po vašem mišljenju?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Nakon što je Kosovu ukinut status autonomne pokrajine, osnovana je srpska vlast i nekoliko institucija je suspendovano, a na Kosovu je uspostavljena policijska kontrola. Ministarstvo unutrašnjih poslova na Kosovu i kosovska policija posle toga nisu imali nikakva prava. Oni su, shodno tome, bili stavljeni pod direktna naređenja Beograda, a srpska policija je raspoređena na Kosovu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li je povećan broj srpske policije na Kosovu i ako jeste odakle su došli ti policajci?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Od 1989. godine, kao što sam rekao, srpska policija je došla na Kosovo. Tada je još uvek bilo policije iz ostalih, nekadašnjih republika kao što je Hrvatska, Slovenija, Bosna, Vojvodina, Makedonija.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A šta se desilo sa drugim policajcima, naročito sa albanskim policajcima?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Albanski policajci na Kosovu počeli su da dobijaju otkaz. To se završilo 1990. i 1991. godine. Svi su bili otpušteni.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da sada malo razgovaramo o istoriji i filozofiji vaše stranke, DSK. Koji su prvobitni ciljevi te stranke, doktore Rugova?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Prvi cilj ove stranke je bio da se na Kosovu uspostavi demokratija i da svi građani Kosova vode demokratski život. Drugo, hteli smo da imamo Republiku Kosovo, koja bi bila ravnopravna sa ostalim republikama u Federaciji, jer kao što sam rekao, Kosovu je oduzeta autonomija i to je bio naš glavni cilj. Tada smo nastojali da izgradimo nezavisno Kosovo gde bi svi građani imali svoja prava. To je bio glavni i početni cilj, ali glavni cilj je takođe bio da se brani kosovski narod koji je bio ugrožen. Filozofija naše stranke je vrlo sveobuhvatna, obuhvata ekonomski, kulturni i opšti razvoj na Kosovu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: To je pasus osam rezimea, da bismo pomogli Sudu. U julu 1990. godine, da li je došlo do jednog proglašenja u Skupštini i ako jeste, možete li nam objasniti kako se to uklapalo u zakon i strukturu na Kosovu u to vreme?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: 2. jula pripremljena je izjava koju su podržali članovi Skupštine Kosova. Članovi Skupštine nisu mogli da uđu u salu Skupštine, bilo im je zabranjeno da uđu u nju. Ali su oni održali sastanak napolju, u blizini zgrade Skupštine i oni su podržali izjavu koju mi nazivamo „Izjava o nezavisnosti“ ili „Ustavotvorna izjava“ u kojoj se tražilo da Kosovo postane nezavisna republika koja bi bila jednaka drugim republikama u bivšoj Federaciji. Isto tako, u njoj je navedeno da ne priznajemo amandmane koje je 28. marta odobrila Skupština Srbije i da mi „Kosovo“ nazivamo „Kosova“. Ovo je bio ključni dokument koji je odobren tog dana, a posle toga usledile su sve druge mere.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Onda druge mere. Pre evega, da li su srpske vlasti preduzele korake u odnosu na vašu skupštinu?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Mi smo tada bili u početnoj fazi izgradnje naše partije i preduzimani su koraci protiv aktivista partije. Tri dana kasnije, 5. jula, televizija i radio na Kosovu su zatvoreni, nasilno zatvoreni. Mi imamo filmske snimke na kojima se to vidi. Jedine novine na albanskom jeziku „Rilindja“ su takođe suspendovane, tako da više nije bilo programa na albanskom jeziku. Onda su usledile još oštrije mere protiv ostalih institucija na Kosovu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li je kasnije te godine održan sastanak u Kačaniku?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da. Održan je sastanak u Kačaniku, sastanak članova kosovske Skupštine koji su odobrili „Izjavu o nezavisnosti“ i mi smo na toj Skupštini usvojili Ustav Republike Kosovo. To je bio jedan važan dokument za budući razvoj Kosova. A isto tako jedan demokratski dokument.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sada prelazimo na 1991. godinu, septembar te godine. Da li je tog meseca 1991. godine održan referendum? I možete li da nam kažete kako je organizovan i kakav je bio rezultat tog referenduma?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: U septembru 1991. godine na Kosovu je održan referendum o nezavisnosti i taj referendum je bio jako dobro organizovan i dobro nadgledan. Pitanje je bilo: Da li ste za nezavisnost Kosova ili ne? I 98% ili 99% glasača su bili za, tako da su rezultati referenduma bili pozitivni, a kao što vam je poznato, tada je održano mnogo referenduma za nezavisnost u drugim bivšim republikama Jugoslavije, tako da je i na Kosovu bio održan takav referendum koji je bio jako dobro organizovan. Naravno, bilo je jako puno represivnih mera protiv aktivista, ali bez obzira na to, referendum je održan.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pre nego što pređemo na stav DSK posle referenduma, samo da se vratimo na neke pojedinosti iz

1989. godine. Da li su Albanci gubili svoje poslove zbog teškoća i problema između Kosova i Srbije?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da. To je počelo 1989. godine, a posle se intenziviralo 1990. godine i nastavilo se sve dok većina ljudi nije bila otpuštena s posla 1993. godine. To se nastavljalo. U tom periodu oko 150.000 albanskih radnika je otpušteno s posla. I tada je bilo oko 240.000 ljudi koji su radili na Kosovu, ukupno, to je bio ukupan broj, tako da je 150.000 dobilo otkaz, a 70 do 80.000 je ostalo na svojim radnim mestima, to su uglavnom bili Srbi sa Kosova i pripadnici drugih nacionalnosti. Bili su otpušteni iz ekonomskog sektora, javnog sektora, administracije itd. Neki Albanci iz elektroenergetske industrije u blizini Prištine i Obilića (Obiliq) su ostali na svojim poslovima, ali u suštini ne mnogo njih.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Od održavanja referenduma, ali verovatno i ranije, da li je DSK jasno bio za i stremio ka nezavisnosti?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Posle referenduma da, i to je bila glavna opcija DSK-a, i izbor drugih političkih partija na Kosovu, zato što su tada osnovane i neke manje partije zbog rezultata referenduma. I kao što znate, ostale republike su proglasile svoju nezavisnost od bivše Jugoslavije i nekadašnja Federacija je *de facto* počela da se raspada. Mi smo razmišljali o svojoj budućnosti, o svojoj sudbini na Kosovu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Kako je DSK gledao na mogućnost koja se manifestovala na drugim mestima da nezavisnost može doći samo putem nasilja i rata? Kako je DSK gledao na taj problem?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Naš stav je bio da nezavisnost treba postići miroljubivim demokratskim i diplomatskim metodama, a da nasilje ne treba koristiti, zato što je to bilo pravo naroda na Kosovu i mi smo u tom pravcu i delovali.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Imajući to na umu, možete li da nam kažete nešto o dokumentu koji je pripremljen 11. oktobra 1991. godine?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da, to je dokument koji je nazvan „Izjava sa tri opcije“, to je pripremio DSK, zajedno sa

ostalim kosovskim političkim partijama, albanskim partijama u Makedoniji i južnoj Srbiji i Crnoj Gori. To je dokument koji iznosi tri opcije. Ako se unutrašnje granice bivše Jugoslavije budu menjale, treba da postoji republika Albanaca, Republika Kosovo. Druga opcija je nezavisnost za Republiku Kosovo. Treća opcija je bila, ako se spoljne granice bivše Jugoslavije budu menjale i ako druge zemlje traže da se promene granice nekadašnje Federacije, onda Albanci iz Kosova kao i drugih delova bivše Federacije imaju pravo da se ujedine i da imaju svoju sopstvenu državu na Balkanu. Tako da se ovde više radilo o nekakvoj viziji i pripremi za nešto što se može desiti tada kada se nekadašnja Federacija počela raspadati.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Od ove tri opcije, za koju je vaša stranka bila najzainteresovanija?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Mi smo najviše bili zainteresovani za nezavisnost Kosova, Kosova kao nezavisne zemlje, zemlje sa dobrim susedskim odnosima sa okolnim zemljama.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pre nego što pređemo sa ovog dokumenta ili sporazuma, kakav je bio pristup ili stav po tom dokumentu bez obzira za koju se opciju odlučite, kakav je bio vaš stav prema manjinama koje bi se onda našle u državi koja je imala većinsku drugu nacionalnost?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: U svakom slučaju imali smo pozitivan stav da se obezbede, zaštite i integrišu ta prava. To je sadržano i u Ustavu iz Kačanika. Znači, oni bi bili građani jednaki, ravnopravni građani Republike Kosovo ili na teritorijama gde bi Albanci sačinjavali većinu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Za Sud, pasus 12 iz rezimea. Devedesetih godina, počevši sa 1990. godinom, osim što su ljudi počeli da gube posao, kažite nam nešto o radiju i televizijama na albanskom jeziku, šta se sa njima desilo?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da, 5. jula 1990. godine kosovski radio i televizija kao i novine „Rilindja“ su nasilno zatvoreni od strane policije. Nesumnjivo, tu su bile i vojne snage. Novinare

su izbacili iz kancelarija silom, to je snimljeno, ja nisam poneo taj filmski materijal, ali kancelarije su zatvorene i radio i televizija na albanskom jeziku su bili u potpunosti zatvoreni.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Koju su mogućnost imali ljudi sa Kosova da primaju emisije na albanskom jeziku iz same Albanije?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Više nije bilo albanskog radija i televizije na Kosovu, a Radio Tirana ili drugi kanali koji su bili na albanskom jeziku su blokirani uz pomoć određene vojne elektronske opreme, ja sam to sam video svojim očima. Bilo je nekih vozila koja su imala aparaturu kojom su blokirali talase i to se dešavalo non-stop.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vaša stranka, da li se ona organizovala samo u većim gradovima na Kosovu ili i šire?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: To je bila veoma rasprostranjena organizacija širom Kosova, koja je postojala u svim selima Kosova i u svim četvrtima gradova na Kosovu. To nije bila samo stranka, to je bio pokret. To je bilo nešto više od političke stranke sa veoma dobrom organizacijom i velikom građanskom voljom, u kojoj su se građani organizovali, nastavili sa svojim životima. Bila je to veoma dobra i kompaktna organizacija.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ako možete, dajte nam neke primere praktičnih aktivnosti koje je vodila vaša stranka, kao i šta je bio njen politički fokus?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Već sam malo govorio o političkom fokusu i demokratizaciji Kosova, o nezavisnosti Kosova, a u praksi ta stranka je otpočela akcije solidarnosti da se pomogne ljudima koji su ostali bez posla, koji su otpušteni sa posla kao i organizovanje društva u celini, u smislu obrazovanja, zdravstva, kulture, pa čak i sporta. U to vreme, takođe, počeli smo da prikupljamo taksu. To nije bila obavezna taksa već nešto što smo nazivali taksa solidarnosti i uglavnom smo bili usredsređeni na to da pomognemo ljudima putem hrane, odeće i drugih stvari koje su im bile potrebne. Jer možete da pretpostavite da ljudi koji su radili

godinama, sada su bili na ulicama i nisu mogli da sastave kraj s krajem. Dakle, to su bili naši prvi konkretni koraci.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Što se tiče obrazovanja, koliko je to bilo bitno, da li se tu radilo samo o praktičnim merama ili ste preduzeli i neke političke akcije na planu obrazovanja?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: To je više imalo praktičan aspekt, jer u to vreme, dakle, posle 1990. godine, a posebno 1991. godine sve škole su počele da se zatvaraju, osnovne škole, gimnazije pa i univerziteti. Dakle, mi smo pokušali da omogućimo ljudima da nastave sa obrazovanjem u javnim ustanovama, međutim, to je bilo veoma teško. Sećam se, 1991. godine, nekoliko puta su đaci i studenti otišli u javne ustanove u svoje škole, međutim nije im dozvoljeno da uđu zato što je policija čuvala te ustanove. I da bi se izbegao sukob i radi dobrobiti te dece, prestalo se sa odlaženjem u te javne institucije i organizovan je jedan sistem gde su ljudi mogli da studiraju i uče u privatnim kućama i drugim privatnim zgradama, od osnovne škole preko gimnazije do nivoa univeziteta. I to se nastavilo do 1999. godine. Dakle, mi smo bili primorani da stvorimo jedan sistem koji je kasnije svet nazivao paralelni sistem da ne bismo imali decu koja bi ostala bez obrazovanja. Jer, zamislite...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Mislim...

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Čitave generacije ne bi stekle obrazovanje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da sada predemo na paragraf 11 ovog rezimea, o tome kako su ove paralelne institucije dobile formalan oblik. Da li je u oktobru 1991. godine formirana vlada koja je operisala i unutar i izvan Kosova?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da. Tokom tog meseca uspostavljena je koaliciona vlada u kojoj je bio premijer iz DSK-a, kao i brojni drugi ministri iz drugih stranaka, takođe i iz građanskih udruženja. Vlada je uglavnom operisala u inostranstvu, jer na Kosovu je to bilo veoma teško, međutim, postojala

su različita veća koja su operisala na Kosovu: Veće za finansije, zatim za obrazovanje, za kulturu, sport i tako dalje, i oni su organizovali život društva i život građana.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Kažete da su funkcionisali u inostranstvu. Da li možete da nam kažete u kojim zemljama uglavnom se nalazilo sedište?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Vlada je uglavnom funkcionisala u Nemačkoj, ponekad u Švajcarskoj, a takođe smo imali značajnu organizaciju DSK-a u mnogim evropskim zemljama, kao i u Americi, Kanadi, Australiji jer ljudi sa Kosova su želeli da zadrže svoje veze sa Kosovom kroz ovu stranku i oni su pomagali putem takse solidarnosti u iznosu od tri procenta njihovih prihoda. Dakle, to je bila jedna veoma rasprostranjena stranka i tada su prvi put ljudi sa Kosova u inostranstvu imali sopstvenu stranku i sopstvenu organizaciju.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li su održani izbori 1992. godine, mislim da je to bilo 1992. godine? Da li su tada održani izbori za predsednika, kako je rečeno Republike Kosovo ili kosovske Republike? Možete li nam nešto reći o tome?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Ti izbori su održani 24. maja 1992. godine. Mi, političke grupe na Kosovu, odlučili smo da se održe izbori. U skladu sa demokratskom procedurom je izabrana Skupština i predsednik Kosova. DSK je odnela većinu glasova i ja sam izabran na mesto predsednika Kosova, apsolutnom većinom glasova. Naravno, posle izbora usledila je represija, ali ceo narod je stao iza izbora. Posle izbora, dvojica aktivista su ubijeni blizu grada Peć. Međutim, ono što je bitno jeste da su održani ti izbori da bi se uspostavilo demokratsko ustrojstvo na Kosovu i to je pokazalo rezultate.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dakle, izbori su bili 1992. godine, a posle šest godina su ponovo održani izbori za isti položaj u martu 1998. godine, da li je to tačno?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: To je tačno, 22. marta 1998. godine, iako je situacija bila veoma ozbiljna na Kosovu, vojni napa-

di su već otpočeli na Kosovu kao i određeni sukobi. Međutim, odlučili smo da održimo izbore jer je bilo vreme za njih, a takođe, brojne političke stranke učestvovala su na tim izborima. DSK je dobila većinu, zatim je tu bila hrišćansko-demokratska stranka, kao i druge stranke koje su takođe osvojile glasove. Ja sam ponovo jednom izabran za predsednika Kosova apsolutnom većinom glasova.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala, doktore Rugova. Što se tiče sledećih tema, pokušaću da se pozabavim njima što je brže moguće, i cenio bih ako biste mogli da mi odgovorite što je češće moguće sa da ili ne. Kasnije ću se vratiti na stvari gde će mi trebati prošireniji odgovori. Ali što se tiče paragrafa 15, kažite nam da li je DSK učestvovao u organizovanju satelitskog televizijskog programa iz Albanije i da li je uspostavila informacioni centar na Kosovu? Odgovorite, molim vas, samo sa da ili ne ako je moguće.

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da, DSK i vlada.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li je došlo do nekakvih poremećaja u odnosu na satelitske antene i šta ste vi učinili da bi se obezbedilo informisanje?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Šta se desilo s tim diskovima?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Nažalost, to se zaista dogodilo. Mi smo morali da pružimo ljudima informacije na albanskom jeziku. Često je policija pretila ljudima da se reše svojih satelitskih antena i neki od njih su kažnjeni zbog toga, ali ljudi su i dalje nastavili da ih drže, uprkos preventivnim merama policije. Čak ih i danas ima puno na Kosovu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Što se tiče raznih organizacija, bilo je puno međunarodnih i nevladinih organizacija koje su počele da rade na Kosovu. Među njima su bili i Crveni krst, Lekari bez granica i druge slične organizacije.

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da, 1992. godine.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Još jednom, molim vas, ukratko. DSK je uspostavila veze sa vladama u inostranstvu, pre svega možda sa Amerikancima, ali je održavala i dobre odnose sa evropskim zemljama poput Nemačke, Francuske i Velike Britanije.

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sa vaše tačke gledišta, šta možete da kažete o stavu Amerike u odnosu na ono što ste vi činili na Kosovu i na razvoj demokratije i ostvarivanja demokratskih prava?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Amerika je imala pozitivan stav. Oni su podržavali demokratiju i ljudska prava i imali su razumevanja prema našem miroljubivom pokretu. Isto je važno za evropske zemlje. Mogao bih da kažem da su Kongres SAD i Evropski parlament bile prve institucije koje su zauzele stav u odnosu na nasilje i represiju na Kosovu. Oni su zadržali pozitivan stav i nastavili da saosećaju sa nama.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Mislim da je Vašington otvorio kancelariju u Prištini 1996. godine, a ubrzo posle njih je bila tu i kancelarija Evropske unije, takođe u Prištini.

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala vam.

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da, to je za nas bilo veoma bitno jer smo hteli da oni budu prisutni na Kosovu i da uspostave veze sa nama.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: DSK je, kao što ste nam rekli, bio odlučan da sprovodi miroljubive akcije. Da li ste se plašili šta će se ipak možda dogoditi kao rezultat političkih događanja koja su se dešavala?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da, kao što sam rekao, mi smo se zalagali za miroljubiva rešenja, za miroljubivu politiku, ali smo bili i dalje zastrašeni jer, ako bi se situacija previše dugo nastavila, postojala je mogućnost da građani reaguju s obzirom na svakodnevnu represiju čija su bili meta. Dakle, zbog toga smo mi pokušavali da reagujemo i da nađemo politička rešenja za tu situaciju.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vi govorite o svakodnevnoj represiji. Kažite nam u jednoj rečenici ako možete šta se dešavalo tokom devedesetih godina, kakva je bila represija? Da li je bilo žrtava?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: 1990. godine održane su demonstracije na kojima je ubijeno nekih 40 ljudi. Što se tiče svakodnevnog represije, ljudi, aktivisti, građani su maltretirani, zaustavljeni često na kontrolnim punktovima koji su bili česti na Kosovu ili su možda kažnjavani radi sitnijih stvari. Na primer, ako bi nosili sa sobom neka pisma, dokumenta na albanskom jeziku moglo im se desiti da budu osuđeni na 30 do 60 dana, hiljade ljudi su patile zbog toga. Rekao bih da su bili osuđivani zbog veoma sitnih prekršaja.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A što se vas tiče, da li ste i vi bili žrtva takvih uticaja i ograničenja? Paragraf 23.

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Ja sam bio veoma oprezan i nisam se mnogo kretao kako bih izbegao represiju. Bio sam izuzetno oprezan. Međutim, kada smo 1990. godine uspostavili Demokratski savez, meni je rečeno da odustanem od politike: pitali su me „Šta to radiš, kakva je svrha toga?“ i tome slično. 1993. godine sam bio priveden u policijsku stanicu u Prištini i tamo su me držali nekoliko sati. To se dešavalo i u drugim prilikama. Međutim, kao što sam već rekao, bio sam veoma oprezan, nisam se puno kretao jer sam se plašio da će me uhapsiti, a možda će mi se desiti nešto gore.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Kada kažete da vam je rečeno da odustanete od politike, ko vam je to rekao?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Neko iz Državne bezbednosti 1990. godine. On je radio u Ministarstvu unutrašnjih poslova na Kosovu. Onda sam saznao da je dobijao naređenje od nekog iz Beograda ko je radio u tajnoj službi. Nikada nisam saznao kako se on zove.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U određenom trenutku oformljena je OVK. Kakav je bio stav srpskih vlasti prema DSK nakon formiranja OVK? Da li su postupali na isti ili drugačiji način?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Ako mi dozvolite, ja bih hteo nešto da dodam u odnosu na prethodno pitanje. Kada sam putovao u inostranstvo, išao sam uglavnom preko Makedonije i na granici bi me policija zadržavala više sati. Što se tiče vašeg drugog pitanja, ja mogu da kažem da se odnos nije promenio sa pojavljivanjem OVK. Drugim rečima, njihov stav prema nama je ostao isti bez obzira na pojavljivanje OVK.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A kakav je bio taj stav prema vama, ukratko rečeno?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Oni su nastavili sa represijom protiv DSK-a i naših aktivnosti. A što se tiče članova i pripadnika OVK, prilikom konfrontacija imali su isti stav. To se dešavalo od marta 1998. godine, kada je sproveden napad na Drenicu i to se nastavilo kasnije. To je bio stav, nasilje i otvoreni sukob, to je preovlađivalo. Dakle, *de facto*, Beograd je odlučio da uništi Kosovo kroz nasilje i rat.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li ste imali bilo kakve lične kontakte sredinom 1990-ih sa optuženim?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Ne, nisam.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li ste ikada čuli kako izražava interes ili nedostatak interesa ili podršku ili nešto drugo u odnosu na ono što ste vi činili na Kosovu u to vreme?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Ne, postojala je tendencija uspostavljanja kontakta, ali to je odbijeno. Ja se sećam još od Londonске konferencije, međutim, nismo imali nikakve kontakte i nisam video nikakvog interesa u tome.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najs, pre nego što nastavite sa sledećim delom želim da doktor Rugova nešto razjasni. 1990. godine Kosovo je proglasilo nezavisnost unutar Jugoslavije po principu ravnopravnosti sa drugim republikama, i taj status je različit od statusa pune nezavisnosti. Što se tiče ustavnog aspekta, kakav je bio odnos između Kosova kao nezavisnog entiteta i jugoslovenske

vlade? Jugoslovenska vlada prema Ustavu je imala kakva ovlašćenja u odnosu na Kosovo kao nezavisnu jedinicu?

SVEDOK RUGOVA: Mi smo proglasili Kosovo sa nazivom Kosova, a u to vreme je jugoslovenska Federacija i dalje postojala. Bez obzira na to da li je Kosovo bilo republika ili nezavisna država, Kosovo bi imalo odnose sa drugim republikama. O tome se razgovaralo. Međutim, to se nije dogodilo. Što se beogradskih vlasti tiče, oni su smatrali da je to što smo mi učinili, da je volja naroda nezakonita i nikada je nisu priznali. Dakle, to je bio kontekst, a mi smo nastavili sa naporima da izgradimo državu i institucije uprkos srpskom nasilju, i mi smo u inostranstvu priznati kao paralelna država, a to je bio početak raspada Federacije.

SUDIJA ROBINSON: Dakle, odnos Beograda je bio zasnovan na činjenici da nisu priznali taj status koji ste vi proglasili i da su nastavili da vas tretiraju na isti način kao i ranije?

SVEDOK RUGOVA: Da, tačno. Oni nisu priznali republiku Kosovo. Ja sam rekao u martu 1989. godine oni su čak suspendovali status koji je Kosovo imalo u Federaciji, dakle, nisu priznali volju naroda i nastavili su sa svojom represijom, nasiljem i drugim sličnim akcijama.

SUDIJA ROBINSON: Hvala vam

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sada bih hteo da se pozabavimo ministarstvom odbrane. Ukratko nam recite kako je ono uspostavljeno, ko su bili članovi i koja je bila svrha?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: 1992. i 1993. godine mi smo mislili da se policajci koji su otpušteni sa posla organizuju unutar sindikata. Vodili su brigu o svojim porodicama i oni su mislili da treba da se uspostavi Ministarstvo unutrašnjih poslova gde će nezaposleni oficiri ili policajci kosovski Albanci moći da rade. Oni su smatrali da treba da postoji njihovo Ministarstvo odbrane. Međutim, na operativno-vojnom planu, to telo nije odigralo nikakvu ulogu jer to je bilo veoma teško. Telo je više imalo konsul-

tativni karakter, pružali su se saveti građanima u slučaju napada poput napada koji je izveden u Drenici na primer, 1998. godine sa porodicom Jašari ili drugim porodicama. 1993. godine mnogi vojni eksperti su zatvoreni i osuđeni. Bilo je nekih 46 njih koji su bili u zatvorima do 1999. godine. Mnogi kosovski policajci su ubijeni, mnogi su maltretirani, oko 150 je osuđeno na zatvorsku kaznu. Oko 200 je uhapšeno i oni su izdržavali kazne negde do 1999. godine. Dakle, to je uglavnom bio razlog uspostavljanja tog ministarstva kao konsultativnog tela koje treba da pruži određenu bezbednost građanima.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li su bivši policajci ikada priznati kao pripadnici Ministarstva odbrane time što bi imali uniforme ili oznake ili tako nešto, i ako je tako, da li su ikada bili naoružani?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Ne, nisu imali uniformu, nije bilo moguće da imaju uniforme ni oznake. Međutim, kao što sam već rekao, to je više bilo jedno konsultativno telo za građane Kosova.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala, sad bih hteo da govorimo o Sporazumu o obrazovanju. Međutim, doktore Rugova, već smo puno toga čuli od drugih svedoka i mislim da bismo mogli ukratko da govorimo o tome. Održani su pregovori u vezi sa sporazumom o obrazovanju koji su počeli 1996. godine. Je li to tačno?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Tačno, oni su počeli u leto 1996. godine.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A organizacija Sveti Euđidio je pomogla tako što se angažovala u nekom vidu na polju šatli diplomatije da bi se olakšalo postizanje tog sporazuma.

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR. Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I u to vreme su takođe druge zapadne vlade htele da se poboljša obrazovna situacija na Kosovu. Mislim da je sporazum potpisan u Prištini 1. septembra 1996. godine. Časni Sude, mi imamo jedan primerak ovog Sporazuma – on je

izvađen iz knjige. To nije sam sporazum, međutim, ako možemo da ga prikažemo Sudu. Dok ga predstavljamo, želim da objasnim da je knjiga pod naslovom „Sukob na Kosovu: diplomatska istorija kroz dokumente“. Urednici su Filip Averswald (Philip Averswald) i Dejvid Averswald (David Averswald). Knjiga je objavljena 2000. godine.

sekretar: To će biti dokazni predmet Tužilaštva 127.

TUŽILAC NAJS: Molim da se verzija na engleskom stavi na grafo-skop. Svedok dovoljno razume engleski i čita engleski tako da bih ja mogao da to jednostavno pročitam na engleskom. Možda to nije odgovarajući dokument. Izvinjavam se, nisam proverio.

SUDIJA MEJ: Vi ćete naći taj dokument.

TUŽILAC NAJS: Da, izneću ga kada dođe za to vreme.

SUDIJA MEJ: Možemo onda da ga zadržimo.

TUŽILAC NAJS: Da, svakako.

SUDIJA MEJ: Moraćemo mu onda dati novi broj. Zamolio bih da se sada iznese novi primerak.

TUŽILAC NAJS: Izvinjavam se, nisam vodio računa o tome šta se iznosi.

sekretar: To će dakle biti dokazni predmet Tužilaštva 127.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: To je dovoljno kratak dokument i možemo ga u potpunosti pročitati. Datum je 1. septembar 1996. godine, piše da ste original potpisali i vi i optuženi. Da li ste to učinili u prisustvu jedan drugog ili odvojeno, doktore Rugova?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Ovaj dokument je potpisan odvojeno. Ja sam ga potpisao u Prištini u prisustvu ljudi iz Svetog

Euđidija, dok je optuženi to potpisao u Beogradu. Ne znam da li je i on potpisao taj dokument u njihovom prisustvu. Kao što sam već rekao, radilo se o šatli sporazumu.

SUDIJA ROBINSON: U kom svojstvu ste ga potpisali, doktore Rugova?

SVEDOK RUGOVA: To je bilo veoma kontroverzno. Ja sam zapravo to morao da potpišem kao predsednik Republike Kosova, međutim, druga strana to nije prihvatila i da bismo preduzeli određene pozitivne korake napred, ja sam prihvatio da to potpišem samo sa svojim imenom, dakle kao Ibrahim Rugova, bez opisa svojstva, samo da bih pokazao dobru volju da učinim nešto.

SUDIJA ROBINSON: Da, vidim, i mislim da ću se vratiti na to vezano za ustavni odnos koji meni nije sasvim jasan jer, iako beogradske vlasti nisu priznavale vaš status, status koji ste sebi dodelili 1990. godine, jasno je da su imali različite oblike saradnje sa vama, uključujući i oblasti obrazovanja kao što svedoči ovaj dokument. Međutim, kao što ste rekli, postavilo se pitanje vašeg svojstva, svojstva u kojem pišete, potpisujete i potpisali ste kao doktor Ibrahim Rugova. Nastavite.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U sporazumu stoji: „Već nekoliko godina obrazovni sistem na Kosovu od osnovne škole do Univerziteta ne funkcioniše normalno. Zajedničkim sporazumom dolepotpisani gospodin Milošević, predsednik Republike Srbije, i doktor Ibrahim Rugova su odlučili da rade na normalizaciji obrazovnog sistema za albansku omladinu na Kosovu. Po sporazumu se predviđa povratak albanskih đaka i nastavnika nazad u škole. Sadašnji sporazum zbog svog društvenog i humanitarnog značaja ne podleže političkoj debati. Briga koju dolepotpisani dele za budućnost albanske omladine i dece dovela je do sklapanja ovog sporazuma. Oba dolepotpisana zahvaljuju svojim zajedničkim prijateljima i zajednici Sveti Euđidio za veliko angažovanje, pomoć i podršku koju su pružili ovom dijalogu. Obojica dolepotpisanih su sigurni u reše-

nost svih onih koji učestvuju u sprovođenju ovog sporazuma da će biti potpuno angažovani na normalizaciji obrazovnog sistema. Biće utvrđena mešovita grupa tri plus tri koja će Sporazum sprovesti u stvarnost. Kada se omladina opredeli i angažuje sa voljom da se posveti svom obrazovnom i kulturnom poboljšavanju i tako postaju odgovorni građani, onda pobeđuje civilizacija a ne pobeđuje jedna strana nad drugom.” Doktore Rugova, da li je ovaj sporazum sproveden?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Nažalost, nije bio sproveden i zbog toga smo imali demonstracije koje su organizovali studenti u oktobru 1997. godine, a ponovo smo imali demonstracije 1998. godine. Deo sporazuma je implementiran veoma kasno, u martu ili aprilu 1998. godine, tad je već bilo kasno. Oslobođena je jedna fakultetska zgrada za Albance i otvoren je Institut za albanske studije u Narodnoj biblioteci, ali to je sve bilo kasno i ličilo je na farsu, tako da ovaj sporazum nije sproveden.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li ste se ikad nadali da će biti sproveden?

SUDIJA MEJ: Izgleda da imamo prigovor. Izvolite, gospodine Tapušковиću.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ: Sudije, smatram da je ovo trenutak u kom moram da ukažem na sledeće: izvođenjem ovog dokaza 127 uveden je taj dokaz trenutno u spise, ali nije preveden, što bi trebalo da bude urađeno. Vi još niste odlučili o tome da li dokumenti koji nisu prevedeni mogu da se uvrste u dokaz. Šta hoću da kažem? Tu odluku bi trebalo doneti jer, ako se ovakav dokaz uvodi, bilo da je reč o tome da li optuženi poznaje dovoljno jezik tako dobro da može normalno da prati svu dokumentaciju. On je već vama izložio određeni stav. Nije ovde reč o običnom poznavanju jezika, kada je u pitanju pravna terminologija, kad su u pitanju stručni svedoci i stručni izrazi. Optuženi sasvim sigurno ne zna pravni jezik u potpunosti. Ja, dakle, mislim da bi Sud trebao da donese odluku o tome da li jedan ovakav dokaz koji nije preveden može da bude uvršten u dokaze.

SUDIJA MEJ: Ovo je kratak dokument koji optuženi sasvim dobro može da pročita. Ako je vama potrebna pomoć u vezi tog dokumenta, siguran sam da gospodin Vladimirov može da vam pomogne. Mi se sada ne bavimo principijelnim pitanjima. To možete pokrenuti kada za to bude vreme. Sada je važno da nastavimo sa dokazima. Za ove okolnosti sasvim dobro možemo da napredujemo i sa ovim dokumentom na engleskom.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ: Mislim da me niste razumeli. Nisam ja u pitanju...

SUDIJA MEJ: Mi imamo pred sobom dokument o obrazovanju. Taj dokument se uvodi i ja mislim na taj dokument. Nismo se bavili bilo kojim drugim dokumentima. Kada to budemo uradili, mi ćemo onda o tome razgovarati. Ali ne želimo da gubimo vreme sada, dok je svedok usred svedočenja.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ: Časni Sude, ako bih mogao samo da dodam jednu stvar. Nije meni potrebna pomoć, ja ovaj dokument imam na srpskom jeziku i vrlo dobro ga znam. Odavno sam ga pročitao, pre mnogo godina. Ja ga sasvim dobro znam. Nije meni potrebna pomoć, već se radi o tome da se mora odlučiti o zahtevu optuženog da mu se svaki dokument koji je na engleskom jeziku prevodi. To je sve. Hvala.

SUDIJA MEJ: To je pitanje za nas kada budemo donosili odluku o tom pitanju. Sada se bavimo sporazumom o obrazovanju i nema potrebe da se donosi odluka. Dajte da sada nastavimo sa svedočenjem.

PRIJATELJ SUDA TAPUŠKOVIĆ: Naravno.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li ste ikada bili optimista u vezi s tim da će se ovaj sporazum sprovesti?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Ja sam se nadao, na osnovu stava koji je tada vladao na Kosovu prema obrazovanju, a bilo je

dobre volje, postojala je neka nada da će nešto biti od ovog sporazuma.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Kakav je bio stav srpske strane prema obrazovanju i njegovom uticaju na Albance na Kosovu?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Kao što sam ranije rekao, 1990. godine i naročito 1991. godine, zatvorene su škole kao i univerziteti, tako da nije bilo obrazovanja na albanskom jeziku, i mi smo se sami organizovali da održavamo nastavu po kućama. Oni su imali negativan stav: ne treba da postoji obrazovanje na Kosovu na albanskom jeziku. Mi smo smatrali da će se na osnovu ovog sporazuma situacija promeniti ili poboljšati, međutim, ništa od toga nije ispalo, a bilo je i nasilja protiv školskih đaka, nastavnika, kao i represije...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Možemo sada da pređemo na pregovore u kojima je učestvovala grupa koja se zove G15. Časni Sude, o ovome smo već imali dosta dokaza i mislim da sklop osnovnih ovih pregovora uopšte nije bio doveden u pitanje, tako da ja mogu ovde da vodim svedoka. Nakon kosovskih parlamentarnih izbora 22. marta 1998. godine da li je formirana grupa...

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da, formirana je grupa koja se prvo zvala G15 i imala je 15 članova.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li je svrha grupe bila da se pokrene pregovarački proces zato što su se uslovi pogoršavali i postojala je zabrinutost zbog nasilja koje je počinjalo?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da, naš stav je bio da treba nešto da se uradi, a međunarodna zajednica je imala isto mišljenje zato što je situacija bila alarmantna, tako da je formirana ta grupa od 15 osoba u kojoj su bili predstavnici raznih građanskih udruženja, političkih stranaka, udruženja za ljudska prava i tako dalje. To je, znači, bila jedna vrlo solidna i interesantna grupa spremna da razgovara sa Beogradom.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ali onda je iz praktičnih razloga smanjena na grupu G5, a članovi ste bili vi, Fehmi Agani (Fehmi Agani),

Veton Suroi (Veton Suroi), Mahmut Bakali (Mahmut Bakalli) i Bljerrim Salja (Blerim Shala).

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da, to je bila više savetodavna grupa koja se bavila raznim pitanjima. Takođe smo imali grupu od pet članova kao što ste vi rekli koja je bila zadužena za direktne pregovore, ako bi do njih došlo. Tako da bi se moglo reći da je ova grupa bila praktičnije formirana.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Bio je tu i Pajazit Nuši (Pajazit Nushi).

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da, Pajazit Nuši iz Komiteta za zaštitu ljudskih prava.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Znamo da se 15. maja ta grupa sreła sa optuženim u Beogradu i mislim da ste vi bili vođa grupe. Da li je to tačno?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sastanak je trajao oko sat vremena. Vi ste objasnili da ste bili zainteresovani za nezavisnost Kosova. Da li je to tačno?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A ostali iz grupe su takođe učestvovali u razgovoru, a optuženi je između ostalog govorio i o događajima u Prekazu (Prekaze). Molim vas, kažite nam ukratko šta je on rekao o događajima u Prekazu po vašem sećanju?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Sećam se da je znao za slučaj u Prekazu, za porodicu Jašari, šta se s njom desilo. Nazvao ih je teroristima i takođe je rekao da država mora da reaguje na takve slučajeve. Mi smo bili tu da razgovaramo o situaciji na Kosovu i nađemo rešenje, ali se sećam da je on tačno to rekao.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Mi smo o tome čuli od drugih svedoka tako da ne moram da vas pitam o tome šta su drugi rekli. Ali da li je po vašem mišljenju taj sastanak imao pozitivan ishod?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Ne, ne, nije imao nikakve pozitivne rezultate. Pokušali smo da organizujemo sastanke na viso-

kom nivou i na drugim nivoima. Formirali smo dve radne grupe za razgovore. One su bile formirane kasnije...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li je bilo moguće da te radne grupe pregovaraju sa predstavnicima srpske strane ili ne?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Bilo je vrlo teško, ali mi smo pokušali, pokušali smo.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. Kad ste se vratili sa sastanka sa optuženim, ukratko, da li ste granicu prešli kod Merdara i ako je to tako, šta ste videli? Da li ste videli neka vozila tamo i tako dalje?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Kad smo se vraćali iz Beograda, zaustavila nas je policija, bilo je i vojnika, bio je to kontrolni punkt na granici sa Kosovom. Policija nas je zaustavila oko 30 do 40 minuta, tražili su naše isprave i tako dalje i to je bio znak da su oni znali gde smo bili i zašto. Tamo su nas zaustavili i naravno bilo je vojnih i policijskih vozila tamo, a kad smo ušli na Kosovo, bilo je tenkova i vojska se kretala širom Kosova. Možda je tu čak bilo i pripadnika paravojnih snaga i drugih.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dan nakon toga, da li je došlo do promene u snabdevanju Kosova hranom?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Ne, nije, ali u stvari Beograd je odlučio da zaustavi kamione koji su iz Srbije dovozili hranu. Ti kamioni su pripadali raznim firmama koje su se bavile prehrambenim proizvodima. To je bio loš znak. U to vreme to nije imalo nikakvog uticaja jer smo mi imali sopstvenu proizvodnju, ali je bio zloslutan znak, mada, naravno, mi takođe trgujemo sa Makedonijom. Međutim, ovo je bio vrlo negativan znak.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ubrzo nakon ovog sastanka, da li je došlo do konkretnog događaja kod Dečana (Decane) kojeg se sećate? Možete li da nam ispričate nešto o tome?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Posle toga, ja mislim da je u jednom delu Dečana u selu Glođani (Gllogjan) na đakovičkoj strani Dečana, došlo do sukoba i zbog toga su ljudi, stanovnici, raselje-

ni, napustili svoja sela, počeli da prelaze granicu prema Albaniji i Crnoj Gori.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Trebalo je to da vas pitam i vrtićemo se na to. Za vreme vašeg sastanka sa optuženim, šta ste mu vi, ako ste išta, rekli u vezi nasilja i represije na Kosovu?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Rekli smo da je situacija na Kosovu loša i da su prisutni nasilje, represija. On je to, naravno, opravdao time što je rekao da država mora da odgovori zato što se radi o teroristima. Ja sam naravno, takođe, spomenuo i pitanje nezavisnosti.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da pređemo sada na Rambuje i februar 1999. godine. To je, naravno, usledilo nakon pokolja u Račku (Recak).

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li ste vi učestvovali u pregovorima u Rambujeu?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da, jesam, bio sam predstavnik DSK.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li je delegacija DSK bila ozbiljna u naporima da pregovara ili ne?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da, bili smo ozbiljni i otišli smo tamo s ubeđenjem da se mora sklopiti sporazum. To je bio i stav međunarodne zajednice nakon pokolja u Račku. Situacija se pogoršavala na Kosovu i, naravno, kosovska delegacija je uglavnom uključivala članove DSK zajedno sa mnom, kao i druge političke grupe. Tu je bio i Pokret za demokratsko jedinstvo, kao i OVK i druga građanska udruženja. Bilo je ukupno 15 članova u našoj grupi. Stav DSK je bio da treba da se sklopi sporazum, a ostali članovi te grupe su delili to mišljenje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A pristup srpske strane po vašoj proceni, kakav je on bio?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Većina njih nije bila ozbiljna. Meni se činilo da oni nisu tu da bi postigli nekakav sporazum. To je bio naš utisak imajući u vidu način na koji su se održavali razgovori i sam proces. Mi nismo imali nikakve kontakte na tim pregovorima. Pregovori su trajali tri nedelje i nismo s njihove strane videli nikakvu spremnost da se sklopi sporazum.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ja ću da preskočim detalje, oni se nalaze u pasusima od 46 do 48 ako neko to želi da pregleda, ali preći ću na sledeće. Da li je došlo do sastanka sa Madlen Olbrajt (Madeleine Albright)? Mislím da su prisustvovala tri Albanci i tri Srbina zajedno?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da, mi smo održali taj sastanak dve nedelje ili tako nešto pregovora. Sa naše strane je bilo tri člana i tri sa srpske strane, a gospođa Olbrajt je bila tužna zbog načina na koji su tekli pregovori i rekla je vrlo otvoreno i eksplicitno, bez mnogo diplomatije: „Ako vi Albanci, kosovski Albanci, ne pristanete na ovaj sporazum, mi ćemo vas izolovati i nećemo hteti da imamo nikakve veze s vama“, a isto tako je i srpskoj strani rekla: „Ako vi ne prihvatite sporazum, bombardovaćemo vas.“ I to je bio kraj sastanka.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sporazum koji se predlagao, časni Sude, to je dokaz koji je podeljen prerano, a to je u stvari onaj dokument koji smo ranije podelili. Možda možemo da mu damo broj. Taj sporazum je bio dostupan. Kažite nam ukratko šta je stajalo u tom sporazumu, doktore Rugova.

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Ukratko, tu je stajalo da u toku perioda od tri godine situacija na Kosovu treba da se poboljša. Status Kosova treba da se pokrene ponovo posle tri godine, na osnovu političke volje naroda i ostalih faktora, da srpske snage treba da se povuku, da treba da se osnuje policija na Kosovu i da OVK treba da se razoruža i da se nakon razoružavanja transformiše, i da treba da se rasporede mirotvorne snage NATO-a. Manje-više sporazum je o tome.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da bi se formulisao taj sporazum u Rambujeu, da li je srpska delegacija imala ovlašćenja stvarno da pregovara ili su morali da se vrate i da se o tome sa nekim konsultuju, i ako jesu, sa kime?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Sigurno su morali da pitaju Beograd. U tom kontekstu ambasador Hil (Hill), koji je bio jedan od pregovarača, dva puta je išao u Beograd. Jedanput se optuženi sastao s njim, a drugi put nije. Ali članovi srpske delegacije su stalno bili u vezi sa Beogradom da bi dobijali ovlašćenja za ono što su hteli da urade. To je bio naš utisak.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li znate da li su oni fizički putovali u Beograd za vreme pregovora?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Meni se čini da jesu, da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Jedanput, ili više od jedanput ako znate.

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Ne znam, ali neko jeste išao tamo. To znam, tokom tog tronedelnog perioda dok smo bili u Rambujeu, tamo smo bili 21 dan.

TUŽILAC NAJS: Hvala vam, časni Sude, molim da se Sporazumu da broj dokaznog predmeta.

sekretar: Da, časni Sude, to će biti dokazni predmet Tužilaštva 128.

TUŽILAC NAJS: Ne želim da se detaljno bavim samim Sporazumom, ali to je dokument koji može poslužiti da se strane na njega pozovu, i povremeno ćemo ga i mi koristiti. Naravno, nadamo se da gospodin Tapušковиć ima verziju tog dokumenta na BHS i ako smatra da je to neophodno, on će nam tu kopiju staviti na raspolaganje.

SUDIJA MEJ: A ne sumnjam da je i optuženi upoznat s ovim dokumentom, ali u principu trebalo bi da imamo kopiju na BHS.

TUŽILAC NAJS: Videćemo da li možemo da pronađemo jednu.

SUDIJA MEJ: Da, mora da postoji jedna negde.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Samo je treba naći. Kažite nam nešto u vezi odluke da se ovaj sporazum potpiše, doktore Rugova.

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Posle tri nedelje mi smo došli do jednog teksta uz pomoć ovog šatli metoda između jedne i druge strane, putem posrednika. To je bio definitivni tekst i svaka od delegacija se našla u određenom trenutku kada je trebalo da kaže da li se slaže ili se ne slaže sa Sporazumom. Kosovska delegacija, zapravo albanska delegacija, uprkos određenim rezervama nekih grupa odlučila je da prihvati dokument, a srpska delegacija nije došla ni do kakvog stava. Imali smo tri nedelje, pre nego što smo trebali ponovo da se sretnemo u Parizu, da potpišemo dokument. Međutim, dokument je bio u svojoj konačnoj verziji i pitanje je bilo da li će se prihvatiti ili ne. To je bio kraj pregovora u Rambujeu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Srpska strana nikad nije potpisala.

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Posle tri nedelje, mi smo obelodanili sadržaj ovog dokumenta na Kosovu i posle tri nedelje smo otišli u Pariz i srpska strana je ponovo odbila da to potpiše. Mi smo dokument potpisali, kao delegacija.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vi ste se onda vratili na Kosovo znajući i plašeći se šta će se onda desiti, doktore Rugova.

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da, mi smo se vratili na Kosovo. Naravno, bojali smo se šta će biti u budućnosti i, naravno, nadali smo se da će doći do intervencije NATO-a imajući u vidu da je druga strana upozorena da do toga može da dođe. Ali plašili smo se da se ne desi još nešto gore. Mi smo radili svoj deo posla. Mi smo svoje obavili, potpisali smo dogovor i to je nama bilo bitno.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Kad ste se vratili na Kosovo, da li ste računali da ćete vi biti izloženi opasnosti, vi lično?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da, ja sam se plašio da situacija na Kosovu može biti opasna, ali sam ja svoju odluku da se vratim

već doneo zato što je moja porodica bila u Prištini. Od Skoplja do Prištine ja sam video prve loše znake, neki gradovi i sela na Kosovu su bili praznjeni od stanovništva.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Kad ste se vratili, da li ste dali izjavu za štampu?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da, ja sam bio vrlo zabrinut onim što sam video od granice sa Makedonijom na putu do Prištine. Kao što sam rekao, video sam mnogo napuštenih, opustelih sela i gradova. Na graničnom prelazu Đeneral Janković (Hani i Elezit) sa Makedonijom i dan-danas se sećam dva mala psića koji su hodali po ulicama i ničeg drugog. Tako da sam ja onda ispred svoje kuće dao izjavu novinarima. Rekao sam im da je krajnje vreme da NATO preduzme neku akciju i da nešto mora da se uradi. To je bilo 20. ili 21. marta 1999. godine.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li ste vi bili u vašoj kući kad je počelo bombardovanje?

SUDIJA MEJ: Ako prelazite sada na sledeću temu, možda je dobar trenutak da napravimo pauzu. Doktore Rugova, mi sada pravimo pauzu od pola sata, molim vas da za vreme ove pauze i mogućih drugih, dok vaše svedočenje traje ne razgovarate ni s kim o svom svedočenju dok se ne završi, a to uključuje i predstavnike Tužilaštva.

SVEDOK RUGOVA: Da, u redu, razumem, ja ću poštovati vaša pravila.

(pauza)

SUDIJA MEJ: Izvolite, gospodine Naj.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Paragraf 55. Doktore Rugova, da li ste bili u kući sa svojom ženom i troje dece kada je bombardovanje počelo, a kasnije vam se pridružila svastika sa svojim mužem i njihovo troje dece?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da, bio sam kod kuće sa svojom porodicom i svojim zetom. U međuvremenu je moj zet došao sa svoje troje dece.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala. Pre nego sto je počelo bombardovanje, da li su telefonske linije prestale da funkcionišu i ako je tako, zašto?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da. Sve telefonske linije u Prištini su bile prekinute i nema sumnje na celom Kosovu kako bi se osiguralo da niko ni sa kim ne može da komunicira. 22. i 23. marta grad je bio pod blokadom i svako kretanje bilo je veoma teško.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Kancelarije vaše partije i čini mi se i kancelarija SAD u Prištini doživele su istu sudbinu. Šta se sa njima dogodilo?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Prve noći bombardovanja, moja kancelarija je izgorela. To je bila kancelarija DSK u kojoj su se nalazile i druge institucije. A onda je izgorela i kancelarija SAD u Prištini.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li je uzrok tome bilo bombardovanje ili nešto drugo?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Ne, ne, spalile su ih srpske snage, različite srpske grupe, ne znam tačno ko, međutim, to su u svakom slučaju bile grupe koje su pripadale vojsci ili paravojsci ili policiji, bez sumnje iz osvete. A zatim je moja kancelarija ponovo spaljena, jer se smatralo da to nije učinjeno dovoljno temeljno.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li ste saznali u jednom trenutku nešto o smrti advokata Bajrama Keljmendija (Bajram Kelmendi)?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da, to sam saznao posle dva-tri dana jer u to vreme je veoma bilo teško komunicirati i otprilike posle dva, tri dana sam čuo vest o njegovom ubistvu i njegova dva sina. To se dogodilo prve noći bombardovanja.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li ste saznali, bez obzira na teškoće komuniciranja, da li ste u jednom trenutku saznali da srpske snage dobijaju pojačanje širom Kosova sa područja izvan Kosova?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da, to se moglo videti, srpske snage su bile prisutne i došlo je do pojačanja za vreme perioda zatišja u toku od tri nedelje. Bilo je moguće videti ih na ulicama, videli su se iz moje kuće takođe.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li su ti ljudi bili u uniformama, ili se jednostavno radilo o dobrovoljcima bez uniformi?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Neki od njih su imali uniforme, neki od njih su bili iz vojne policije. Tu su bili vojnici, tu su bile policijske uniforme. Međutim, bilo je i dobrovoljaca bez uniformi i kasnije sam čuo da su oni došli iz Srbije i ostali po nekoliko dana, a onda bi se vraćali nakon što bi obavili šta su došli da obave.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A šta su u tom periodu činile srpske snage sa dobrovoljcima ili bez njih?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Bez ikakve je sumnje da su oni ili radili zajedno ili na koordinisan način. Oni su izbacivali stanovništvo, maltretirali ga, takođe su i ubijali ljude. Nažalost, takođe je tu bilo i lokalnih Srba sa Kosova, jer do tog trenutka lokalni Srbi nisu učestvovali u tome. Međutim, u tom trenutku počeli su da učestvuju u proterivanju ljudi iz kuća i tako dalje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vaša kuća nalazila se u delu Prištine koja se zove Velanija.

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Tačno, da, to je na istoku grada.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li je tamo bila prisutna policija i šta ste vi mogli da primetite?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Širom Prištine je bilo policije. Međutim, oni su takođe bili prisutni i u mom kvartu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vaše komšije, da li su oni mogli da ostanu kod kuće, ili su proterani i ako jesu gde su otišli?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Dva, tri dana su ostali u kućama, niko nije izlazio. Međutim, posle tog vremena prećeno im je, i rečeno im je da moraju da izađu, da napuste grad, a što se tiče nekih četvrti poput Dragodana u zapadnoj Prištini, tamo im je prećeno i morali su ranije da odu. Tamo je živeo profesor Agani. Zatim je to počelo da se dešava i u našoj četvrti i ljudi su počeli da odlaze.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Gde su oni otišli i kako su putovali ti ljudi koji su proterani?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Uglavnom su išli u Makedoniju, preko graničnog prelaza Đeneral Janković i Globočica (Globočice), a takođe su se koristili i vozovi na liniji Priština–Skoplje. Zatim je takođe vojna policija naređivala ljudima da idu na stanicu i ukrcavali su ljude u vozove, a ti vozovi su odlazili prepuni ljudi.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Paragraf 59. Da li je 31. marta došlo do upada tri do četiri naoružana vojnika u vašu kuću, i da li su oni držali puške uperene u vas i vašu porodicu tokom nekog vremena?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da, tog dana tri dela grada, uključujući i moj, onaj gde sam ja živeo očišćena su i svi su ljudi proterani iz mog dela grada. Neki vojnici, tri do četiri vojnika, čitava grupa zapravo, došli su u moju kuću i ušli su u kuću. Nisu sačekali da otvorim vrata, već su silom upali unutra.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vaša svastika je ponovo bila tamo sa svojom porodicom, zar ne, ja mislim da je tu bila i jedna beba i novinarka „Špigla“ (Der Spiegel), kao i vaš šef obezbeđenja Adnan Merovci (Adnan Merovci). Da li je to tačno? Možda je još neko bio tamo...

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da, ti ljudi su bili tamo.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Šta se desilo nakon što su ti naoružani vojnici ušli u vašu kuću, upali u vašu kuću?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: To su bili vojni policajci i vojnici. Oni su nam rekli da siđemo dole. Ja imam jedno predsoblje. Svi

ljudi koji su bili u kući, uključujući i mene, svi smo bili tamo četiri sata. Bili su smireni i veoma oprezni, ali mi smo se plašili onoga što se moglo dogoditi. Držali su nas tamo do četiri sata.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Kako je bio obučen komandant?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: On je bio u vojnoj uniformi, imao je crvenu kapu na glavi.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li možete da identifikujete jedinicu sa kojom je moguće povezati njegovu uniformu?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Ne znam o kojoj se jedinici radilo, a kasnije sam čuo da se radilo o nekakvoj legiji. Međutim, ovako su izgledali; naravno, imali su i šlemove i oružje, poluautomatsko oružje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dok su ti ljudi bili tamo i držali vas pod stražom, da li ste tražili da negde odete, da napustite to mesto?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Kada su nam rekli nakon četiri sata da možemo da odemo na prvi sprat i da koristimo dnevnu sobu, oni su nam rekli da je to jedino mesto gde smo imali pravo da odemo. Ja sam im rekao: „Pustite me da odem u Skoplje, hoću da idem u Makedoniju“, dakle u inostranstvo. Oni su bili u raznim delovima kuće, međutim, rekli su da nemaju nadležnost da mi dozvole da odem u Makedoniju.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U šest sati posle podne, da li je nekolicina novinara, uglavnom Srba, ali i Grci i Turci, da li su oni stigli u vašu kuću zajedno sa direktorom srpskog pres centra u Prištini?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da, negde oko šest sati posle podne, oni su stigli i rekli su mi da treba da održim konferenciju za štampu. Ja sam rekao ne, ali oni su insistirali. Oficir zadužen za državnu bezbednost, mislim da se zvao Joksić, on je bio tamo i ja sam održao tu konferenciju za štampu. Tu je bilo novinara, uglavnom su to bili Srbi. Međutim, bilo je tu i nekih turskih i grčkih novinara. Drugi međunarodni novinari su nekoliko dana pre toga bili proterani sa Kosova.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li se sećate detaljno ili uopšte nečega što ste rekli na toj konferenciji za štampu?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da, naravno. Oni su tražili od mene da kažem, ja sam rekao da su ljudi iz srpskog obezbeđenja u mojoj kući. Zapravo, tu su bili ljudi iz vojne policije kao i drugi. Naravno, tih dana se govorilo o tome da sam ja možda ubijen, ili da se skrivam. Međutim, ja sam rekao „evo me, tu sam”, i rekao sam da je situacija ozbiljna i tako dalje. To je veoma kratko trajalo, nije trajalo dugo. Međutim, bilo je bitno to što su oni hteli da se ja pojavim u javnosti i naravno, oni su tu bili sa svojom vojnom opremom i tako dalje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Posle nekoliko sati, da li su došli neki drugi ljudi, i da li su vam oni tada rekli da vi treba da idete negde drugde?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Posle nekoliko sati, šef srpske državne bezbednosti koga sam pomenuo došao je i rečeno mi je da sutradan moram da idem u Beograd. Naravno, najpre sam rekao ne, ali oni su insistirali i ja sam otišao. Ja sam rekao da cu ići sutradan.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ko je, po vašem mišljenju, davao ta uputstva? Kažete da je to oficir srpske državne bezbednosti. Je li to Joksić?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da, Joksić, mislim da je on bio zadužen za bezbednost u Prištini. Gospodin Joksić je rekao da se od mene traži da idem u Beograd.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Iako niste hteli da idete, mislim da vam nije rečeno zbog čega treba da idete. Da li ste ipak otišli?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Nije to bilo nešto što sam ja hteo, uopšte ja to nisam hteo. Međutim, optuženi je to zahtevao, tako mi je preneto, i da nisam otišao bilo bi posledica. Bili bi preduzeti neki drugi koraci, i zato sam pristao da odem sutradan.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li ste otišli u policijskom vozilu sa vojnim osobljem i vozačem? Taj čovek Joksić je takođe bio prisu-

tan kao i neki drugi ljudi u zvaničnim kolima. Da li ste vi otišli oko sedam sati, i da li ste stigli u palatu optuženog, u Beli dvor negde oko podneva i da li ste se sreli sa optuženim?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da, to se dogodilo, mi smo krenuli ujutro u 7.00 h.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ako sam u pravu odgovorite samo sa da i preći ćemo na sledeće pitanje.

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sreli ste se sa optuženim. Koliko vremena ste proveli sa njim i šta se dogodilo između vas?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Imam utisak da je bilo negde oko 12.00 sati i proveli smo zajedno nekih 40 minuta do sat vremena. I naravno, ja sam mu ispričao šta se dešava na Kosovu. Izneo sam zabrinutost u odnosu na neke ljude poput profesora Aganija, i optuženi me je slušao i on je predložio da objavimo saopštenje za štampu. Mene to nije mnogo zanimalo. Međutim, on je insistirao i to je bilo saopštenje za štampu koje je, na osnovu onoga što je on rekao, trebalo potpisati. Ja nisam video razloga zašto bi se to potpisivalo. Međutim, ipak sam rekao da to možemo da učinimo. Tu je bila televizija i ona nas je snimala.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Kažite nam nešto malo više o tome šta se dešavalo između vas i optuženog. Međutim, pre nego što se budemo time pozabavili, recite nam da li je tu bio i Merovci?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Ne, na početku sam bio sam sa optuženim, a onda je Merovci došao kasnije, on nam se kasnije pridružio, kao i šef kabineta optuženog ili možda sekretar.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li se sećate kako se zvao?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Ne, ne sećam se.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Kakav je bio stav optuženog u vezi s onim što se dešavalo u odnosu na bombardovanje NATO-a i tome slično?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: On je bio uzrujan, naravno, zbog bombardovanja, i ja sam mu govorio o onom što se dešava na Kosovu, a on je za to okrivio međunarodnu zajednicu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Rekli ste mu šta se dešava na Kosovu. Šta ste mu tačno rekli? Rekli ste nam za Aganija. Da li ste spomenuli još neke druge ljude po imenu? Šta ste mu u globalu rekli da se dešava na Kosovu?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Spomenuo sam neka imena kao Agani, moj saradnik takođe, Mustafa Gaši (Mustafa Gashi), nismo znali šta se s njim dešava. Obavestio sam ga o onome šta se dešava na Kosovu, da ljudi napuštaju Kosovo. Dao sam mu jednu opštu sliku događaja.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vi ste nam rekli koji su zločini bili činjeni protiv naroda tamo. Da li ste išta od toga spomenuli i optuženom?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Jesam spomenuo neke stvari, ali on je sigurno znao. Ja nisam zalazio u pojedinosti, ali jesam spomenuo ono što se tih dana dešavalo.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Treba da znamo, interesuje nas šta ste vi konkretno njemu rekli, šta ste mu rekli da se dešava na Kosovu, šta čine srpske snage na Kosovu ili oni koji rade sa njima?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Ja sam izrazio svoju zabrinutost, prvo za svoje saradnike. Rekao sam mu da ljude proteruju sa Kosova, da to rade vojne i policijske snage i druge grupe. Tražio sam od njega da sazna šta se dešava, da nešto uradi, i on me saslušao.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Mislim da ste nam rekli da su u tom periodu ljudi takođe umirali i bivali ubijeni?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da, bilo je ubijenih, bilo je ranjenih, bilo je nekih koji su otišli.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li ste vi to sve objasnili optuženom?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Ja sam ih spomenuo. Nisam ulazio u pojedinosti.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sada o advokatu Keljmendiju. Da li ste bilo šta znali o njemu kada ste se sastali sa optuženim?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da, znao sam da je on kidnapovan i da je pogubljen. To sam saznao kasnije. Da, znao sam.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li ste njegovo ime spomenuli ili da li je njegovo ime spomenuto na ovom sastanku?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Čini mi se da jeste, da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vi ste naveli imena određenih ljudi, Aganija i drugih svojih saradnika ili možda i Keljmendija. Da li je optuženi dao bilo kakav odgovor, da li je rekao da zna šta se sa njima desilo ili da zna da im se ništa nije desilo?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: On nije rekao da zna za to. Ja ne znam, ali ja verujem da je znao. On mi je samo govorio „videću, videću“. Ali ja verujem da je on već o tome bio obavešten.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sada pređimo na sporazum koji je on hteo da vi potpišete. Da li ste bili voljni da to potpišete?

SUDIJA KVON: Samo trenutak, gospodine Najs. Doktore Rugova, radi se o opštoj slici koju kažete da ste pružili optuženom. Nešto ranije ste rekli da niste dobijali nikakve informacije o tome šta se dešavalo. Kako ste onda dobili te informacije? Da li ste to dobili preko nekih konkretnih ljudi koje ste lično poznavli, kao što su Agani ili Keljmendi? Odakle ste dobili te opšte informacije i kako ste vi to izneli optuženom tada?

SVEDOK RUGOVA: Da, kao što sam rekao, zbog nedostatka veza, pošto nisu radile telefonske veze, nismo imali komunikacije, ljudi su dolazili kod mene. Često su dolazili uz poteškoće i oni su mi pokazali šta se dešavalo. Isto tako, preko radio stanica su se emitovale vesti, ja sam slušao radio. Sve do 31. marta povremeno je radila i televizija, tako da sam pratio preko radija i televizije ono što se dešava, kao i uz pomoć ljudi, preko ljudi koji su dolazili kod mene da me obiđu. Tako da sam ja onda na taj način saznao ono što se dešava u gradu.

SUDIJA KVON: Hvala vam.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sporazum koji ste vi potpisali, možemo li da pogledamo jedan deo tog sporazuma? On je iz novina i to je takav dokazni predmet u vezi koga bih Veće zamolio da ne zadrži original. To je javni izvor informacija, to su novine, naslovna strana novina i želimo to da koristimo samo zbog jednog članka koji se nalazi na naslovnoj strani, a same novine, to je jedina verzija koju mi trenutno imamo u kancelariji. Nemamo kopiju tih novina i možda će nam trebati u nekim drugim istragama. Možemo da vam obezbedimo kopiju tako da ćemo vam dati original da ga vidite, ali želimo da ga zadržimo.

SUDIJA MEJ: Da, pod uslovom da novine budu na raspolaganju u bilo koje doba i da budu na raspolaganju dok svedok svedoči.

TUŽILAC NAJS: Da, svakako.

sekretar: Časni Sude, to je dokazni predmet Tužilaštva 129.

TUŽILAC NAJS: Molim sudskog poslužitelja da fotokopiju naslovne stranice novina stavi na grafoskop. Tu se vidi fotografija optuženog i svedoka kao i tekst sporazuma sa potpisima.

SUDIJA MEJ: Koje su to novine?

TUŽILAC NAJS – PITANJE: „Politika“. Mislim da se stranica malo pomerila. Ta fotografija, da li je napravljena tom prilikom, doktore Rugova?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Ne znam, možda je napravljena tog dana, ali i za vreme prethodnog sastanka 15. maja 1998. godine takođe je napravljena jedna fotografija. Možda je ta.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Molim da se engleski prevod srpskog teksta sada stavi na grafoskop i ja ću da pročitam taj prevod. Hvala vam. Sporazum, onako kako je prekopiran iz novina glasi: „Predsednik Savezne Republike Jugoslavije Slobodan Milošević primio je

u Beogradu doktora Ibrahima Rugovu. U razgovoru koji je vođen o problemima Kosova i Metohije konstatovana je puna saglasnost da su zajednički opredeljeni za politički proces i da se problemi uspešno i trajno mogu rešiti samo političkim sredstvima.” I onda se tu vide dva potpisa, vaš i potpis optuženog. Da li je to tačno? Znam da niste imali priliku da vidite taj dokument pre nego što ste došli da svedočite zato što smo ga tek sada nabavili, ali da li vam to izgleda kao taj sporazum?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Ne mogu da kažem da se ovde radi o sporazumu, ovo je izjava za štampu i to je tako bilo. Ne znam kako su ga opisali, ali u stvari, to je samo izjava za štampu sa tog sastanka. To je manje-više isti tekst.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Posle tog sastanka sa optuženim, da li ste se sa vašim kolegom Merovcijem vratili u Prištinu te večeri?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da, uveče smo se vratili negde oko 18, 19 sati.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li ste očekivali da će javnost biti obavestena o vašem sastanku sa optuženim ili ste mislili da će ostati sastanak privatn?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Rečeno mi je da će sastanak biti poverljiv, ali optuženi je insistirao da se objavi da je održan sastanak i onda je, kao što ste i videli, objavljena i ta izjava sa sastanka u medijima.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li je to objavljeno i na televiziji?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Verovatno jeste. Ja nisam imao priliku da to vidim, zato što mi je televizor bio pokvaren.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li su vas obavestili da li je to bilo na televiziji i da li su koristili snimke sa samog sastanka ili su koristili stare snimke?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Obavestili su me preko radija. Imao sam tranzistor kod kuće i preko radija sam čuo da su koristili jednu drugu fotografiju, ali ja to nisam sam video na televiziji.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U redu. 2. aprila rekli ste da su neki, kako ste ih opisali, srpski funkcioneri došli u vašu kuću i rekli da će vam obezbediti hranu, ali vi ste u stvari imali svoje zalihe, zar ne? Da li je to tačno, da ili ne?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da, tačno je.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I vi ste do tada mogli da popravite satelitsku antenu, tako da ste mogli da pratite CNN, a imali ste i mali radio, tako da ste mogli u određenoj meri da budete u toku. Međutim, povremeno je lokalna policija tražila da idete u podrum zbog rizika od NATO bombardovanja. Da li je to tačno?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da, tačno je. Stalno su nam govorili da siđemo dole. Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Nešto kasnije, a ja mislim da vi kažete da je to bilo 15. aprila, isti službenik DB-a Joksić je vama rekao da morate da se sretnete sa tadašnjim predsednikom Srbije, Milanom Milutinovićem. Vi ste u početku to odbili, ali zbog stava Joksića vi ste se na kraju s tim složili i otišli ste u Beograd nedelju dana kasnije. Da li je to tačno?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Otišli ste sa vašim saradnikom i kolegom Merovcijem pod policijskom pratnjom. Joksić je bio prisutan. Sa Milutinovićem ste se sastali u njegovoj kancelariji. Onda su stigli i neki novinari, uključujući i međunarodne novinare i oni su vas fotografisali?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da. Prvo sam rekao da ne želim da idem, ali oni su insistirali. Postali su veoma agresivni kada sam prvi put odbio. Onda sam ja rekao: „U redu, možemo da idemo sutra ili neki drugi put.“ Onda smo otišli, bila je tamo ekipa srpske televizije i takođe su bili tu neki strani novinari kojima je bilo dozvoljeno tada da budu u Beogradu. Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Šta ste rekli Milutinoviću da se dešava na Kosovu?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Rekao sam mu to što se dešava. Da se Kosovo prazni od ljudi, da postoji represija, nasilje, da se zločini čine protiv naroda. A on je rekao da je to rezultat međunarodne zajednice, to je taj slogan koji je sve vreme koristila srpska zajednica, da to čini međunarodna zajednica. Ali činjenica je u stvari da su njih proterivali srpska policija, vojne i paravojne snage, kao i druge dobrovoljačke snage koje sam ranije pomenuo.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li je na ovom sastanku bio prisutan i Nikola Šainović, potpredsednik Vlade Jugoslavije?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da, da, on je bio prisutan.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Mi još nismo ništa čuli o ovoj osobi, iako je on osoba koju ste vi videli i pre ovog sastanka. Mislim, u vašoj kući?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da, on je par puta, jednom ili dva puta došao mojoj kući.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Kakav je bio Šainovićev stav, onako kako ste ga vi shvatili u to vreme na Kosovu?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: On je bio na dužnosti koju ste spomenuli, i mislim da je takođe bio odgovoran za Kosovo. On je često dolazio i boravio na Kosovu pre rata, i za vreme bombardovanja je bio prisutan na Kosovu. Ne mogu da vam kažem tačno koja je bila njegova funkcija, ali znam da je bio odgovoran za Kosovo.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li vam je poznato, da li je iko na Kosovu imao veća ovlašćenja od Šainovića?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Mislim da je imao više ovlašćenja, zajedno sa drugim Srbima, ali on je bio tamo, ja mislim da je on bio najodgovornija osoba.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A kada vas je on posetio u vašoj kući, pre nego što ste se sastali sa Milutinovićem, o čemu su bile te posete, šta vam je rekao?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: On je govorio o opštim stvarima. Nismo raspravljali o nekim konkretnim stvarima, zato što nije bilo lako razgovarati s njim. To je bio neki prazan razgovor. Čisto da bi se potrošilo vreme. Nije to bila neka sadržajna debata. On bi obično dolazio kasno uveče.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U svakom slučaju, Šainović je bio na sastanku sa Milutinovićem i kao što ste vi već objasnili, postojala je želja da se dođe do nekakvog sporazuma. Da li je to tačno?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da, on je bio prisutan. Međutim, mi smo u stvari razgovarali o izdavanju izjave za štampu. Mislim da smo dali izjavu za štampu ali je nismo potpisali. Ja sam rekao da Beograd mora da prihvati uslove međunarodne zajednice i NATO-a, ali to je bilo saopštenje za štampu bez ikakvih potpisa.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li je kasnije Milutinović došao u Prištinu?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da, jeste. Bilo je to krajem aprila.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Tom prilikom, da li jeste potpisan neki dokument?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da, to je bio dokument koji smo potpisali na njegov zahtev, na zahtev Beograda. Potpisali smo taj dokument. Ja sam to uradio, ne svojom slobodnom voljom, ali nisam imao izbora, morao sam to da uradim.

TUŽILAC NAJS: Molim da se taj dokazni predmet uvede.

sekretar: Časni Sude, to će biti dokazni predmet Tužilaštva broj 130.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Mislim da se na grafoskop najpre stavi primerak na srpskom jeziku, dakle najpre na srpskom. Možemo da vidimo šta je u pitanju. Da li možemo sada da vidimo tekst na engleskom jeziku? To je dovoljno kratak tekst tako da mislim da

možemo da ga pročitamo. Tu piše: „Predsednik Republike Srbije Milan Milutinović i doktor Ibrahim Rugova saglasili su se o sledećoj zajedničkoj izjavi: Potrebno je da se odmah obnove i intenziviraju započeti razgovori između Vlade Republike Srbije i političkih lidera, političkih partija Albanaca na Kosovu i Metohiji o političkom sporazumu kojim se Kosmetu daje široka samouprava uz puno poštovanje ravnopravnosti svih građana i svih nacionalnih zajednica, suvereniteta i teritorijalne celovitosti Srbije i Jugoslavije. Konstatovano je da ovakav pristup predstavlja osnovu za trajno i pravedno rešenje problema na Kosmetu.“ Molim da objasnite tu reč Kosmet, doktore Rugova.

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da, da. Mogu to da objasnim. Radi se o skraćenici ili kovanici, stvorenoj posebno posle Drugog svetskog rata za Kosovo. Jer u našoj istoriji uvek se koristio termin Kosova, međutim nakon Drugog svetskog rata stvoren je termin Kosmet. Kosovo se sastoji od dve visoravni, s jedne strane je Kosovo polje gde se nalazi Priština i Metohija, kako to nazivaju Srbi, to je u zapadnom delu, to je oblast Dukadžin (Dukagjin). Oni su namerno napravili tu kovanicu da bi se izgubio naziv Kosova koji su koristili Albanci. Tako je to nastalo, iz političkih razloga.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Nastavlja se u zajedničkoj izjavi: „Obostrano je zaključeno da razgovori treba da budu direktni uz ravnopravno učešće svih nacionalnih zajednica koje žive na Kosovu i Metohiji, što je preduslov da se postignu prihvatljiva rešenja za sve koji žive na Kosovu i Metohiji. Direktni razgovori treba da budu potvrda jačanja međusobnog poverenja kao bitnog uslova za izlazak iz sadašnje situacije. Na osnovu obostrane saglasnosti razgovorima u svojstvu gosta mogu da prisustvuju predstavnici međunarodne zajednice. Postignuta je saglasnost o neophodnosti skorog formiranja u promenjenim uslovima Privremenog izvršnog veća Kosova i Metohije, koje bi vršilo funkciju privremene vlade do konstituisanja organa na bazi osnovnog akta o samoupravi na Kosovu i Metohiji. Sastav Privremenog izvršnog veća i njegova unutrašnja organizacija, posebno usklađivanje nove resorne podelje organa uprave treba da uvažava sadašnje probleme na Kosovu i Metohiji.“ Kažete da se niste u potpunosti slagali s tim da potpi-

šete tu izjavu. Da li ste učestvovali na neki način u pisanju delova te izjave?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Ne, nisam učestvovao u tome. To mi je dato. Povremeno bih imao nekakvu sugestiju i to je bilo beskorisno. Dakle, to nema nikakve veze sa mojom voljom. Vi ste pomenuli izraz Kosmet. Oni su hteli da se promeni naziv tako da su stavili taj nekadašnji naziv, koliko znam to se zvalo Đadanija u srednjem veku. Međutim, što se tiče samog teksta, nisam imao nikakvog uticaja na njega.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Na sastanku je takođe bio prisutan čovek po imenu Zoran Anđelković. Da li možete da nam kažete koja je bila njegova uloga na Kosovu u to vreme?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da, on je prisustvovao sastanku i mislim da je on bio predsednik Izvršnog veća srpske vlade na Kosovu. On je bio na neki način guverner tamo, tako nešto. To je bila srpska vlada koja je u to vreme funkcionisala na Kosovu i on je bio prisutan.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U četvrtom pasusu zajedničke izjave govori se o formiranju Privremenog izvršnog veća, kao i o resornoj podeli. Da li je to ikada ostvareno i da li je to nešto što ste zaista očekivali da se ostvari? Recite nam nešto u tome.

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: To je uključeno u izjavu i tako je potpisano, međutim o tome se nisu vodili nikakvi razgovori. Da, ovo je dakle izjava u celini.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Tokom tog sastanka sa Milutinovićem, kakav stav ste vi izneli o vašoj poziciji? Da li ste rekli šta hoćete da radite, gde hoćete da budete, gde hoćete da odete?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Na tom sastanku, kao i na drugim sastancima, ja sam tražio od njih da mi dozvole da odem u inostranstvo preko Skoplja, Makedonije i ja sam i toga dana ponovio taj zahtev. Ja sam taj zahtev neprekidno ponavljao.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Zašto ste hteli da odete sa Kosova? Zašto vam se žurilo da odete?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Zato što se u to doba Kosovo praznilo, mnogi ljudi su otišli, uglavnom u Makedoniju ili Albaniju, prema statistikama nekih 700–800.000 ljudi. Priština je bila prazna. Moje kolege su otišle. Ja sam hteo da odem u inostranstvo i da nastavim da se bavim svojim poslom i da činim nešto za Kosovo iz inostranstva, kao i da bih bio sa porodicom.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Osim toga što su vas odvodili na sastanke i tražili da potpisujete izjave, da li ste vi bili u stanju da politički bilo šta činite na Kosovu u to vreme ili ne?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Ne, to je bilo nemoguće. Bilo je nemoguće učiniti bilo šta na Kosovu. Ova izjava je postojala više na papiru nego što je imala neku praktičnu vrednost jer Vlada i institucije nisu funkcionisale u toj situaciji, nije bilo ljudi.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Osim toga, da li ste vi lično bili slobodni da se krećete ili ste bili na neki način ograničeni u tome?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Molim vas, ja sam bio u kućnom pritvoru. To mi nije bilo rečeno, međutim ja nisam mogao da se krećem bez dozvole i jedino kada bi me ti ljudi odvodili i slali tamo gde hoće, ne bih bio kod kuće. Dakle, *de facto*, ja sam bio u kućnom pritvoru, bio sam ratni zarobljenik, ne znam tačno kakav je pravni izraz, ali mislim da sam bio u kućnom pritvoru.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Mislim da je otprilike ovo isto vreme kada se izrađivao taj zajednički dokument. Vaš kolega Merovci je uspeo da ode u Makedoniju i tamo se sastao sa nekim diplomata. Ja mislim da ste vi mogli da saznate da je on pokušavao, odnosno možda ste o tome i više čuli iz drugih izvora, da je on pokušavao da izvrši pritisak na beogradske vlasti da vas oslobode. Da li je to bilo od pomoći?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da, on je bio u Skoplju i sastao se sa diplomatama koji su izvršili pritisak na Beograd da bi me pustili da odem i posle dva do tri dana, on se vratio u Prištinu. Nemam nikakve sumnje da je to imalo uticaja jer Evropska unija i SAD su počeli da iznose zahteve da mene treba osloboditi. Bilo je puno takvih zahteva.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li ste morali ponovo da odete u Beograd, ovaj put da biste se sastali sa ruskim partrijarhom Aleksejem?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li ste putovali policijskim vozilom u policijskoj pratnji i da li je Joksić ponovo učestvovao u tome?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da. Sve je to bilo na isti način.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A da li ste rekli partrijarhu da želite da napustite Kosovo?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da, rekao sam i njemu da želim da odem. On se složio sa mnom, međutim on nije imao nikakva ovlašćenja da donosi odluke, ali izrazio sam svoju želju.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I za kraj, doktore Rugova, možemo da govorimo o sastanku koji je ponovo u Beogradu održan 4. maja. Vi ste tamo odvedeni pod policijskom pratnjom da biste se sastali sa optuženim. Šta je optuženi vama predložio tada?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: 4. maja on je rekao da moram da budem tamo, a ja sam tražio da odem u inostranstvo, tako da sam ponovio svoj zahtev sa prvog sastanka od 2. aprila. On je rekao da ja mogu da odem, međutim da moja porodica treba da ostane na Kosovu. Dakle, da ja mogu da odem i da se vratim, međutim, ja se sa tim nisam složio.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vaša porodica, on je rekao treba da ostane na Kosovu. Da li imate neko objašnjenje toga, da li je to bio uslov da vi dobijete dozvolu da odete na drugo mesto?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: On je bez sumnje hteo da iznese uslov da moja porodica treba da ostane na Kosovu, međutim ja se nisam složio sa tim. Tada se optuženi predomislio i rekao je da moja porodica može da ide sa mnom u Italiju.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li je organizovano da vaša porodica najpre dođe u Beograd i da odande otputuje u Italiju 5. maja?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da. Rečeno je da treba idućeg dana da dođe moja porodica, oni su došli, i 5. maja poslepodne mi smo avionom otputovali u Italiju.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A otprilike u to vreme, da li ste saznali za smrt vašeg kolege Fehmija Aganija (Fehmi Agani)?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da. To je bilo 6. maja. 6. maja sam u Rimu saznao za to. Saznao sam da je on pogubljen, da su to učinili srpski vojnici ili paravojska. Tada smo čuli da je nekakva grupa „Deletović“ ili tako nešto, da su ga oni pogubili. To je za mene bila veoma tužna vest. To smo saznali idućeg dana.

TUŽILAC NAJS: Samo još par pitanja, doktore Rugova.

SUDIJA KVON: Doktore Rugova, na tom sastanku, osim problema vezanog za odlazak, o čemu ste još razgovarali sa optuženim na tom poslednjem sastanku?

SVEDOK: Osim tih problema, mi nismo govorili ni o čemu značajnom za Kosovo. Pomenuta su neka istorijska pitanja i slično, ali ništa bitnije.

SUDIJA KVON: Hvala.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Doktore Rugova, koji je bio ili mogao da bude uticaj na vašu političku poziciju tog dokumenta koji su od vas tražili da potpišete?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Naravno, oni su mislili da mogu da me politički kompromituju i da me diskredituju pred kosovskom, albanskom javnošću, a takođe su hteli da izazovu sukob na albanskoj političkoj sceni među Albancima. Bez sumnje, to je bila svrha onoga šta su činili sa mnom.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ako je to bila svrha, da li smatrate da su uspeli u tome ili ne?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Ne, stvari se nisu tako odigrale. To se potvrdilo na lokalnim izborima 2000. godine na Kosovu, kao

i na opštim izborima prošle godine gde je moja stranka odnela većinu glasova. Dakle, efekat nije bio takav. Naravno, ovo je bilo ozbiljno pitanje, međutim, nije imalo nikakvog efekta zato što su ljudi izrazili svoju volju svojim glasovima.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Mislim da možemo ovako da okončamo. Doktore Rugova, vi ste nastavili sa političkim radom u Italiji i u drugim evropskim zemljama. 5. i 6. juna vi ste se sastali sa Madlen Olbrajt, 10. juna ste potpisali NATO sporazum, a 28. jula ste se vratili na Kosovo. Da li je to tačno?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da, to je sasvim tačno. Hvala.

TUŽILAC NAJS: Hvala vama. Sada će vam postaviti dodatna pitanja.

SVEDOK RUGOVA: Hvala.

SUDIJA MEJ: Gospodine Miloševiću, izvolite.

UNAKRSNO ISPITIVANJE: OPTUŽENI MILOŠEVIĆ

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Kao što rekoh, pre nego što počnem ispitivanje, samo jednu stvar bih želeo da mi razjasnite. Maločas je gospodin Najs objasnio, imajući dokument, da je to javni izvor informacija i da prema tome nije nikakav problem da bude dostupan, bez obzira da li je dokazni predmet ili nije. I sporazum iz Rambujea je javni izvor informacija i ja ne mogu da znam da li je ovaj sporazum koji je dat na toliko stranica, kao što vidite čitava knjiga, upravo sporazum iz Rambujea. Sporazum iz Rambujea je javni izvor informacija, nalazi se u arhivama i Srbije i Jugoslavije i Privremenog izvršnog veća Kosova i Skupštine Srbije i tako dalje, prema tome...

SUDIJA MEJ: Mislimo da treba da dobijemo originalan primerak blagovremeno, međutim, zasada možemo da nastavimo sa radom sa onim što nam stoji na raspolaganju.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Naravno, hteo sam samo da stavim tu primedbu, da se ne bi neko sutra pozivao na to da je to autentičan sporazum. Gospodine Rugova, da li smatrate da ste vi lično i kosovski Albanci upotrebljeni kao sredstvo ostvarenja interesa velikih sila? Da ili ne?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Ne. Velike sile i međunarodna zajednica nisu nas upotrebile. Oni su došli u našu odbranu, u odbranu ljudskih prava, u odbranu ljudi, naroda, kao što je narod Kosova, da bi spasao od pokolja koji je počinio Beograd i vi protiv njih. Nijedan narod ne može neko drugi da iskoristi, to je istina.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa istorija daje mnoge primere upravo suprotne, ali kada govorite narod Kosova, u svim ovim svojim izjavama uključujući i današnje glavno ispitivanje, vi mislite samo na Albance.

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Ne, ne. Izvinjavam se. Ja nisam mislio samo na Albance, ja sam mislio na sve građane Kosova. Čak i Ustav iz Kačanika iz 1990. godine predviđa da i drugi koji žive na Kosovu, druge etničke grupe, Srbi, Turci, Romi, Bošnjaci i ostali treba da imaju ista prava. To je obavezno po Ustavu kao i u drugim dokumentima. Isto važi i za izbore iz 1992. godine kada su uglavnom Albanci glasali, ali Bosanci, možda i neki Srbi su takođe učestvovali na tim izborima. Ne mogu to da isključim. Tada je rečeno, u stvari čak imamo i 14 mesta u albanskoj skupštini koja ima 140 mesta ukupno, mi smo ostavili ta mesta za Srbe, da bi se oni integrisali i uživali u jednakim pravima i bili ravnopravni građani Kosova. I mi ta prava podržavamo i tri godine posle rata, danas mi takođe stojimo iza toga. Danas kada je Kosovo slobodno, i oni učestvuju u svim institucijama na Kosovu. Učestvovali su na izborima i to je, ja mislim, napredak.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro dakle, na te ćemo stvari doći kasnije, ja ću dokazati da je suprotno, ali pošto ste rekli maločas da je NATO došao da zaštiti albanski narod, a sada ste definisali albanski narod kao i Srbe, i Turke i sve ostale koji žive na Kosovu, da li vi to tvrdite da je NATO došao na Kosovo da zaštiti i Srbe i Gorance i Rome i Turke i sve druge? Da li to tvrdite? Da je

došao na Kosovo da zaštiti i Srbe? Samo mi odgovorite da ili ne, da ne bismo gubili vreme pošto imamo samo još ponedeljak, a imam mnogo da vas pitam.

SUDIJA MEJ: Pustite svedoka da odgovori.

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: NATO je došao da brani sve, ali pošto su Albanci naravno u većini, oni su bili u najvećoj opasnosti, ali NATO je došao da brani sve i danas to radi, NATO i ostale mirotvorne trupe, kao i nove institucije na Kosovu, i one to isto rade.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, pod tom odbranom koju sada vršite vi i ostale mirotvorne trupe, isterano je sa Kosova 360.000 Srba i drugog nealbanskog stanovništva, pobijeno nekoliko hiljada, oteto nekoliko hiljada, upravo pod tom odbranom o kojoj vi govorite. Je li to tako ili nije?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Molim vas, časni Sude, ovo nije suština mog svedočenja.

SUDIJA MEJ: Da, slažem se. Dajte da se koncentrišemo na događaje pre 1999. godine, to je vremenski period o kome govorimo. Izvolite, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Da li vi smatrate da svedok ne treba da odgovori na moje pitanje?

SUDIJA MEJ: Da. Dajte da se bavimo događajima pre 1999. godine i događajima iz 1999. godine, o tome možete da postavljate pitanja.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Mej, ovaj svedok svedoči o celini političkih okolnosti i daje ocene koje se tiču vrlo kompleksnih i rekao bih najkompleksnijih pitanja od značaja za region Kosova i ne može se ograničavati moje unakrsno ispitivanje na neki period ili na neka pitanja na koja on može ili ne može da odgovara. Mislim da nema nikakvog smisla da ga štite od takvih

pitanja ovakvim odlukama. Vi, naravno, možete uraditi šta god hoćete, što ćete verovatno i uraditi, ali ja ulažem žalbu.. Dakle, vi smatrate...

SUDIJA MEJ: Nećete biti ograničavani u postavljanju pitanja o iskazu koji je on dao i tačno je da je on mnogo toga pokrio i možete o svemu tome da ga pitate, ali ne možete da svedočenje izvlačite van granica onoga što je relevantno. Ako to budete radili, onda ćemo vas zaustaviti.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: On je u svakom slučaju u svojoj izjavi pominjao ulogu NATO-a i ulogu onoga što on naziva međunarodna zajednica. Prema tome, u vezi sa ulogom NATO-a i ulogom onoga što on naziva međunarodna zajednica, ja mogu da ga pitam bez ograničenja.

SUDIJA MEJ: Da, ali nemojte da se bavite tim događajima sada. Nas interesuju događaji neposredno pre i tokom 1999. godine.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Molim vas, da li je svedok rekao da je NATO tamo da zaštiti sve građane? Ja upravo dovodim u pitanje takav njegov stav, s obzirom da je pod tom navodnom zaštitom počinjen čitav niz najstravičnijih zločina protiv Srba i drugog nealbanskog stanovništva. Hiljade ljudi je ubijeno...

SUDIJA MEJ: Koja je relevantnost toga u odnosu na optužnicu? Nema svrhe da vičete. Zašto je to relevantno u odnosu na optužnicu?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Relevantno je zato što se radi o aktu agresije protiv suverene zemlje, o aktu terorizma unutrašnjeg koji je podržan tom agresijom, o aktu podrške nelegalnim odlukama. Sudija Robinson je pitao svedoka o odnosima i okvirima Ustava Jugoslavije u kojima je formirana ta nelegalna Republika Kosovo, dobiće odgovore na to, imaće prilike svedok da na sve to odgovori. Prema tome, sva su ta pitanja pokrenuta u njegovom izlaganju. Dakle, pomenuta u njegovom izlaganju i...

SUDIJA MEJ: Da, da. Ono što je spomenuto jeste relevantno i o tome možete postavljati pitanja, ali nemojte da postavljate pitanja o onome što se dešava sada, to nije relevantno. Molim vas da nastavite.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Molim vas, da se razumemo, da to što se dešava sada ukazuje na stvarne namere povezane sa događajima koje su se dešavale onda. U tome je stvar. U politici je stvar i mere po posledicama. Posledice politike agresije na Jugoslaviju su ono što se dešava sada, a ne ono što se dešavalo onda, pogotovo ne ono što se izjavljivalo onda.

SUDIJA MEJ: Mi ćemo razmotriti vaše argumente, a u međuvremenu ste ograničeni na ono što se desilo pre i tokom 1999. godine. A onda ćemo razmotriti vaš argument.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li verujete da će Srbi dići ruke od Kosova i Metohije, gospodine Rugova?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Ja verujem da hoće i treba da dignu ruke od Kosova. Izvinjavam se ovom poštovanom Veću, zato što ćemo se baviti suvim političkim debatama i frazama, ali Kosovo pripada Kosovarima tj. albanskoj većini, Srbima sa Kosova, Bosancima sa Kosova, Turcima i ostalima koji tu žive. Kosovo jeste nekada bila jedinica koja je nekada bila deo Federacije, tako da ja ne znam o kojim Srbima govorite kada govorite da Srbi treba da dignu ruke od Kosova, ali ako mislite na Beograd, on treba da dignu ruke zato što Kosovo pripada Kosovarima. I sto pre to uradite, biće nam bolje.

SUDIJA MEJ: Ovo se takođe jako udaljava od optužnice. Gospodine Vladimirov, možda biste vi mogli da nam pomognete u vezi ovoga. Da li možete da razmotrite za vreme pauze argument koji je pokrenuo optuženi o tome koliko dalekosežno njegovo unakrsno ispitivanje treba da bude? Mi ćemo onda da čujemo vaše mišljenje posle toga. Ako Tužilaštvo želi nešto da doda, i to ćemo da čujemo. Jer očigledno se radi o principu o tome koliko eksten-

zivna treba da bude relevantnost i šta je relevantno za ovu optužnicu. U međuvremenu, gospodine Miloševiću, ograničeni ste na događaje pre i za vreme 1999. godine.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Pošto sam dobio sad ovaj odgovor, ja ne mogu da budem ograničen, postavljam pitanja vezana za odgovore.

SUDIJA MEJ: Vi ste uveli te potencijalno irelevantne teme, međutim, pređite sada na ono što je relevantno ako želite da nastavite sa ovim ispitivanjem.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ja svakako imam nameru da ovim ispitivanjem pokažem upravo da stvari suprotno stoje, gospodine Mej. Da li je tačno, evo sada ću da idem na teren onih godina, da li je tačno da je takozvana UČK u 1998. godini uglavnom bila skup nepovezanih grupa koje nisu imale jedinstvenu komandu?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: OVK, kao što sam rekao, je nastala kao odgovor na nasilje koje se sprovodilo na Kosovu tokom jednog dugog perioda. Oni su u početku počeli kao pojedinačne grupe, ali onda su se ujedinili, dobili svoju komandu, zajedničku komandu, naročito 1998. godine, posebno krajem 1998. i početkom 1999. godine.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ - PITANJE: A znači pre toga, smatrate da je tačno ovo što sam rekao ili ne?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Već sam rekao da je to što ja govorim istina.

SUDIJA MEJ: Pitanje je bilo da li je OVK prvenstveno bila grupa nepovezanih grupa bez ujedinjene komande. Možete li da nam pomognete u vezi toga, doktore Rugova ili ne?

SVEDOK RUGOVA: U početku jesu bile nepovezane grupe, grupe koje su htele da zaštite narod i da im pruže bezbednost i bilo je

vrlo teško za njih da imaju jedinstvenu komandu na samom početku, ali kako je teklo vreme, oni su se ujedinili i stekli zajedničku komandu. To je to što ja znam o tome, bili su mnogo organizovaniji kasnije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, da li je tačno da su to bili kriminalci posejani, finansirani, obučavani i podržavani od stranih službi, a pre svega nemačke tajne službe?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Ne, ne. To nije tačno.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li je UČK bila teroristička organizacija?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Ne, UČK nije bila teroristička organizacija. To je organizacija ljudi koji su odgovorili na nasilje i na represiju u cilju osvajanja slobode za narod, to je bio njihov cilj.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Pošto mene stalno upozoravate, gospodine Mej, da ne držim govore, molim vas da obezbedite da ni svedok ne drži govore već da odgovara na moja pitanja.

SUDIJA MEJ: On nije držao govore, ako vaša pitanja budu kratka, nesumnjivo je da ćemo dobijati kratke odgovore.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Na ovo pitanje je mogao da svedok da odgovori sa da ili ne, znači on kaže nije bila teroristička organizacija. Onaj govor o tome kako su oni oslobodioci potpuno je nepotreban. Sada ću da vam pročitam jedan citat pa ćete mi reći da li je on tačan ili ne: „Na početku OVK je bio jedan zbir grupica, uključujući gangstere, plaćenike, vlasnike javnih kuća, fašiste, čak i nekih koji su tvrdili da su sledbenici bivšeg marksističkog vođe Albanije Envera Hodže.”

SUDIJA MEJ: Koji je izvor vašeg citata?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Izvor je „Vol Strit žurnal” (Wall Street Journal) iz 1998. godine i ime je „Vojnici sreće”. Da li je ta definicija tačna?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Ne.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, ko je napisao taj članak?

SUDIJA MEJ: Koje godine?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: 28. april, sada ću da vam kažem i koja je godina, 28. april 1999. godine, Gari Vilson (Gary Wilson).

SUDIJA ROBINSON: Molim vas ubuduće da nam date izvor za vaš materijal koji želite da predočite Sudu. To je fer prema svedoku i to je u stvari i pravilo.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ja ne razumem da je fer prema svedoku da ga o unakrsnom ispitivanju unapred obaveštavam šta ću da ga unakrsno ispitujem. Suština unakrsnog ispitivanja jeste da se pokaže, neću da definišem ono što sam mislio, podrazumeva se. Dakle da li je, niste mi odgovorili na pitanje, da li je tačna ova konstatacija ili nije? Samo kažite jeste, nije?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Ne, to su stvari iz novina.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Sada ću vam citirati ono što nije iz novina, ali je bilo naravno i u novinama. Pošto ste vi rekli da OVK nije bila teroristička organizacija. „Mi žestoko osuđujemo terorističke akcije na Kosovu, UČK–OVK je bez ikakve sumnje teroristička grupa.“ Da li je ta definicija tačna ili ne?

SUDIJA ROBINSON: Odakle potiče to?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: To je bilo po celoj štampi, možete da nađete, a to je izjava Roberta Gelbarda (Robert Gelbard), američkog izaslanika za Balkan u to vreme 1998. godine. Ja koristim, mogao sam da koristim bilo koje sredstvo informisanja, a koristim citate iz AFP-a, agencije Frans pres (Frans Press) koja je citirala deo toga i to su citirale uostalom sve novine. Mogu da vam pošaljem ako hoćete.

SUDIJA ROBINSON: Morate da identifikujete izvor.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ja sam pitao da li je tačna ta izjava, a to je izjava Roberta Gelbarda, američkog izaslanika za Balkan u to vreme? Doduše, ja sam je citirao navodeći izvor u svojoj uvodnoj izjavi posle ove lažne tužbe koja mi je ovde servirana, pa i tu je možete naći, ja se nadam u transkriptu.

SUDIJA MEJ: Pustite svedoka da odgovori. Doktore Rugova, da li se sećate koje vam je pitanje postavljeno u vezi sa navodnom izjavom gospodina Gelbarda?

SVEDOK RUGOVA: Ne mislim tako. Možda je on izjavio tako nešto, možda nije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Dobro. A sada ću vam pročitati samo jedan mali deo upravo vezan za ovo isto pitanje, pošto ste osporili da je OVK bila teroristička organizacija. Izvor je, gospodine Robinson, to vas interesuje kao što vidim, knjiga Majkla Parenta (Michael Parent) pod naslovom „Ubijanje nacije“. Ona je katalogizirana u kongresnoj biblioteci SAD u Vašingtonu i u Britanskoj biblioteci takođe, izdata 2000. godine u Londonu i Njujorku. 1995. godine savetnik iz američke administracije za borbu protiv droge je rekao sledeće: „Određeni pripadnici albanske etničke zajednice u srpskom regionu Kosovo počeli su da se bave trgovinom droge da bi finansirali svoje separatističke aktivnosti“, citiram članak Franka Vivana (Franck Vivann), „UČK povezana sa ogromnom trgovinom heroina“, „San Francisco hronikal“ (San Francisco Chronicle), maj 1999. godine, a Rodžer Bojs (Roger Boyce) „Novac od droge povezan sa pobunjenicima na Kosovu“, „Tajms“ (Times), London 24. mart 1999, „OVK finansira rat novcem od heroina“, „Vašington tajms“ (Washington Times) 3. maj 1999. godine.

SUDIJA MEJ: Dozvolite svedoku da svedok odgovori ako mu predočavate te stvari.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li je to tačno ili ne?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: To nije istina. Ja imam informacije da su ljudi pomagali OVK, drugi ljudi su dolazili radi zaštite i ljudi su se borili protiv nasilja. Neki ljudi mogu imati različite stavove o tom pitanju, međutim, uvek su Albanci optuživani za takvu trgovinu. Međutim, to se ne može reći uopšteno govoreći o OVK. Dakle, ja te stvari više vidim kao gestove optuženog da bismo izbegli da se bavimo istinom sa kojom smo suočeni.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Jeste li vi završili odgovor na pitanje?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Izvinjavam se, završio sam i dao sam svoj odgovor, časni Sude.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Sada ću vam citirati takođe jedan pasus iz istog izvora, pošto ovo što ja želim da ovde iznesem upravo predstavlja nastojanje da se dođe do istine, da javnost dođe do istine. A istinu znate i vi isto tako dobro kao i ja.

SUDIJA MEJ: Nema potrebe da se drže govori. Koje je pitanje?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Pročitaću još jedan citat: „Događaji na Kosovu nalikuju tajnim operacijama CIA u Indokini, Centralnoj Americi, Haitiju i Avganistanu, gde su plaćenici i ubice finansirani delimično iz izvora vezanih za trgovinu drogom. U roku od godinu dana magično su pobunjenici OVK postali od terorista i trgovaca drogom, u očima zapadnih zvaničnika, postali su borci za slobodu koji su navodno predstavljali široke interese svih kosovskih Albanaca. 1999. godine OVK je doživela ono što „Njujork tajms“ naziva izuzetnim proširenjem, gde su brojni plaćenici iz Nemačke i SAD ponekad dolazili na rukovodeća mesta.”

SUDIJA MEJ: To je sada dosta. Možete dopustiti svedoku da odgovori na te optužbe. Dakle, vi ste pomenuli optužbe vezane za trgovinu drogom, rečeno je da je 1999. godine došlo do brzog proširenja OVK, takođe kroz veliki broj novih članova koji su bili

plaćenici iz Nemačke i SAD. Da li možete, doktore Rugova, da odgovorite na ovu optužbu?

SVEDOK RUGOVA: Izvinjavam se, časni Sude, ja zapravo nemam nikakav komentar na to. On može čitavog dana da čita ovakve stvari, to su raznorazne špekulacije. Činjenica je da su većina ljudi u OVK bili ljudi koji su došli da se brane, da brane svoje domove i ja mogu da vam ispričam jednu epizodu vezanu za napad na Prekaz, Drenicu. To je bio prvi napad, a posle toga su usledili brojni drugi...

SUDIJA MEJ: Dozvolite mu da završi. Vi ste izneli te optužbe, gospodine Miloševiću, i dozvolite mu priliku da svedok odgovori na njih.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Treba da svedok da odgovor, a ne da priča epizode...

SUDIJA MEJ: On ima pravo da da primer i on se sprema da to učini. Izvolite, hteli ste da nam kažete nešto o Drenici i Prekazu.

SVEDOK RUGOVA: U tom kontekstu, to nisu bili plaćenici niti ljudi poput onih kakvim ih zamišlja optuženi. To su bili ljudi koji su došli da bi se branili, govorim o običnim žiteljima sela, 200-300 ljudi koji bi organizovali svoju odbranu sa starim oružjem koje je bilo potpuno beskorisno protiv ogromnog naoružanja sa druge strane. Ljudi su pokušavali da se brane i ja se ne slažem sa onim što je rekao optuženi i to je moj komentar.

SUDIJA MEJ: Gospodine Miloševiću, bez sumnje vi možete da izvedete autora da pruži dokaze vezane za takve optužbe ako želite. Sada ćemo napraviti pauzu do 14.30, a onda ćemo čuti argumente.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Pre nego što odete, ako se svedoku ne dopada to što ja citiram iz ovih izvora i ove knjige, možete ih i vi i on slobodno smatrati mojim stavovima.

SUDIJA MEJ: To je potpuno irelevantno. Vratićemo se u 14.30. Ustanite, molim vas.

(pauza)

SUDIJA MEJ: Gospodine Vladimirov, ne znam da li ste u mogućnosti da nam pomognete oko relevantnosti ovih stvari. Datum optužnice je 20. juni 1999. godine, ako me pamćenje služi. To očigledno nije nepromenljivo, to nije apsolutan datum, ali moramo slučaj staviti u granice normale.

PRIJATELJ SUDA VLADIMIROV: Da, časni Sude. Tokom ove faze suđenja unakrsno ispitivanje je jedino oružje koje optuženi ima kako bi doveo u pitanje tvrdnje protiv njega i navode protiv njega. Međutim, sudnica nije politička arena. S druge strane, mi ne možemo da ignorišemo da se ovde radi o navodnim krivičnim posledicama političkih razlika. Nema sumnje da se ovde radi o jednom važnom svedoku Tužilaštva u predmetu Kosova, a to je važan svedok i za optuženog, to jest svedok se bavio političkim razlikama između njega i optuženog koje se odnose na krivično ponašanje, onako kako se to navodi u optužnici. Međutim, treba u ovom slučaju da se podsetimo da Kosovo jeste predmet što se tiče krivičnih posledica razlika u političkom mišljenju. Prema tome, unakrsno ispitivanje treba kontrolisati da previše ne zalazi u političke teme. Ali isto tako, protiv optuženog se ne iznosi to da je Jugoslavija gušila aspiracije Kosovara da postanu nezavisni, i da žive na Kosovu kao u delu jugoslovenske federacije, to se ne navodi u optužnici. Ono što je relevantno za ovo unakrsno ispitivanje, ono što se navodi u optužnici to je odgovornost optuženog za način na koji se Jugoslavija bavila kršenjima ljudskog prava unutar tih političkih razlika, a naročito u odnosu na OVK. Malo ili gotovo ništa svedok nije rekao o tim sredstvima i o ulozi koju je optuženi imao u odnosu na to. Svedočenje ovog svedoka se koncentriše na političku ulogu DSK, na njegov lični život i učešće u DSK. Zbog toga ja smatram da optuženom treba dati prostora da ispita opštije teme koje proizilaze iz uloge svedoka i koje se odnose na DSK, čak i ako prelaze datum juni 1999. godine. Svedočenje svedoka

je jedna mešavina istorijskih i političkih činjenica i težnji. Prema tome, optuženom treba dati prostora da se osvrne ili da dovede u pitanje ove stvari. Ovakav fleksibilan pristup bi možda bio ispravan, pošto optuženi ima pravo da iznese svoj stav putem unakrsnog ispitivanja. Možda ima stvari koje optuženi želi da pokrene, a koje mi ne znamo. Jasno je da optuženi smatra da svedok, njegova stranka i druge kosovske političke grupe, a naročito OVK jesu pokrenuli pitanja koja su dovela do optužnice ili su bar dovela do toga da neka od tih pitanja dovedu do podizanja optužnice. Meni se čini da bi bilo pravedno da se optuženom dozvoli da malo dublje vrši svoje unakrsno ispitivanje po pitanjima koja indirektno imaju veze sa glavnim iskazom, pod uslovom da se određena pitanja zadrže unutar tih okvira i navoda i da ne prelaze mnogo datum juni 1999. godine.

SUDIJA MEJ: Hvala vam, gospodine Vladimirov. Izvolite, gospodine Najs.

TUŽILAC NAJS: Obim unakrsnog ispitivanja se određuje opštim odredbama pravila 89, a naročito odredbama pravila 90(H)(i) gde se kaže: „Unakrsno ispitivanje mora se ograničiti na predmet glavnog ispitivanja i pitanja koja se tiču verodostojnosti svedoka, te u slučaju da svedok može dati iskaz relevantan za navode strane koje ga unakrsno ispituje, na te navode.“ Mi smatramo da dokazi koji su značajno van perioda koji obuhvata optužnica možda jesu relevantni po pravilu 89 i mogu biti prihvatljivi po pravilu 90(H) ako se njima objašnjava ili pomaže u tumačenju događaja koji spadaju u rok koji obuhvata optužnica, ako se to tiče kredibiliteta ovog svedoka, kao što se konkretno dozvoljava po pravilu 90(H) i dalje, ako je to materijal koji je možda koristan da bi se diskreditovali svedoci koji su već saslušani, ili koji se očekuju, a ta poslednja mogućnost postoji iako ja ne mogu da dam primera za to. Ali hipotetički se može desiti da dođe do suprotnih mišljenja o političkim događajima koje će svedoci iznositi pred Sud. Ali po našem mišljenju, to su jedini osnovi po kojima se može dozvoliti opširnije ili dublje unakrsno ispitivanje, ako izlazi van vremenskog perioda optužnice.

SUDIJA MEJ: Ali mi se bavimo periodom nakon onog koji obuhvata optužnica i pitanje je da li je to relevantno za stavove koje optuženi želi da iznese.

TUŽILAC NAJS: Ja nisam uspeo da vidim o kakvom se razlogu radi i radi se o izuzetku, a ne o redovnim uslovima, i možda bi bilo prikladno da tražimo od optuženog da nam navede svrhu zašto on to radi.

SUDIJA MEJ: Ja mislim da je on pokušao da to uradi, tako što je rekao da je to posledica političkih dela. Kako sam ja to shvatio, on kaže da postoji zavera i da je to rezultat te zavere.

TUŽILAC NAJS: To onda možda može da se dopusti, iako se radi o materijalu nakon podizanja optužnice. Znači, ako će to da osvetli događaje koji su obuhvaćeni optužnicom.

SUDIJA MEJ: Ali se mora ograničiti obim toga.

TUŽILAC NAJS: Apsolutno, i mi uz dužno poštovanje tražimo da onda Veće traži objašnjenje kada osim ponekog pitanja dođe do šireg prekoračenja optužnice, materijala iz optužnice, ako je to na prvi pogled očigledno.

SUDIJA MEJ: Gospodine Miloševiću, da li želite vi da dodate nešto?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ovde je svako pitanje koje postavljam relevantno za ocenu ukupnog predmeta o kome se rasprava vodi. Kosovski problem je star preko 100 godina, a na to se oslanja i svedok i u vođenju svoje politike i u nastupanju. Kako dakle u aktuelnim događajima, tako dakle i o istorijskim pitanjima na koja se oslanja. Prema tome, mislim da se ni na koji način moje unakrsno ispitivanje ne može ograničavati.

SUDIJA MEJ: Vi znate pitanje na koje nam je potreban odgovor, a to je sledeće: koja je relevantnost sadašnjih događaja u odnosu

na optužnicu na koju vi odgovarate? Zašto je ono što se sada dešava relevantno za događaj kojima se bavi ovo suđenje, koji su se desili pre juna 1999. godine? Kako, zašto je to relevantno, to je pitanje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Upravo što se sada događaju veoma teški zločini nad Srbima na prostorima Jugoslavije i zato što su ti veoma teški zločini koji se događaju danas i na Kosovu, i na drugim područjima uključujući Bosnu i Hercegovinu, posebno Republiku Srpsku i tako dalje, sad za ovu priliku ne širim taj predmet, direktna posledica jedne antisrpske politike koja je vođena u čitavoj deceniji u nastojanju da se ponište i promene posledice i Prvog i Drugog svetskog rata, i reč je o...

SUDIJA MEJ: Da ne zalazimo toliko daleko zasada. Ono što vi tvrdite je sledeće. Događaji koji su se dogodili pre perioda iz optužnice su rezultat jedne politike, i događaji u periodu koji obuhvata optužnica su politika koja je počela pre izvesnog vremena i nastavljena je tokom celog tog perioda. Znači, vi tvrdite da se radi o jednoj konzistentnoj politici. Da li je to tačno? Možda možete da kažete da ili ne, kao što često prozivate svedoke da to učine.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Da, da tačno.

(Pretno veće se savetuje)

SUDIJA MEJ: U redu, mi ćemo dozvoliti određeni broj pitanja o sadašnjim događajima, da bi optuženi imao priliku da iznese svoju odbranu. Ali biće postavljeno ograničenje takvom ispitivanju, kao i vremenski rok za ovo unakrsno ispitivanje. Vreme koje smo proveli na pravnim argumentima, naravno, neće se uračunavati u vreme unakrsnog ispitivanja. Doktore Rugova, izvinjavam se što smo vas zadržali sada za vreme ovog argumenta, a sada ćemo nastaviti sa unakrsnim ispitivanjem. Gospodine Miloševiću, izvolite.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Da li sam ja dobro razumeo da mislite da mi ograničite vreme unakrsnog ispitivanja?

SUDIJA MEJ: Da, to će biti učinjeno kao što se činilo tokom čitavog suđenja. Znači da postoje ograničenja na raspoloživo vreme. Tako da vas molim onda da odmah pređete na relevantne stvari.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Molim vas da imate u vidu kada o tom vremenu ocenjujete, da je ovde više od pola dana trajalo glavno ispitivanje, plus što smo imali jedan sažeti materijal sa 85 tačaka, plus deset strana pismene izjave svedoka. Dakle, to sve čini najmanje dva dana kad bi se sabralo, a iz prakse upravo ove vaše institucije može se videti da su za neuporedivo nebitnije slučajeve i po tri dana trajala ispitivanja pojedinih svedoka. Zato mislim da nema smisla govoriti o vremenskom ograničavanju unakrsnog ispitivanja. Ali dozvolite da nastavim.

SUDIJA MEJ: U ovom suđenju će biti vremenskih ograničenja da bismo sprečili traćenje vremena. Molim vas, nastavite.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A vi ćete mi ukazati koje pitanje je traćenje vremena onda. Nastaviću sa konkretnim pitanjem, ili dva. Vi ste 12. marta 1999. godine u Češkoj dobili humanitarnu nagradu Češke vlade kao ličnost 1998. godine. Nagrada je nosila ime „Čovek u opasnosti“. Sećate se tog događaja? Da ili ne?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: To nije bilo 12. marta, to je bilo u decembru 1998. godine kad sam dobio tu nagradu od Udruženja ljudi sa potrebama i to je jedno češko udruženje u Pragu i to je bilo krajem decembra.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, da ne kažemo da je taj datum tako bitan, ali se nalazi u nekim okvirima. Da li je tačno da je na prijemu, koji je priređen vama u čast uhapšen, odnosno uhvaćen kralj ovih narko bosova Dobroši (Dobroshi) i da ga je uhvatio šef češke centrale za borbu protiv narkotika Jirzi Komerovc (Jirzy Komerowc), zbog trgovine drogom? Da li je to tačno ili ne?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Ne znam i to me ne interesuje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li ste znali da je taj isti Dobroši zbog krijumčarenja opasnih droga uhapšen 1993. godine

u Skandinaviji u Norveškoj, gde je bio osuđen na 15 godina zatvora i uspeo da pobegne, pa je posle u Hrvatskoj izmenio lični opis, pa je ponovo uhapšen u operaciji „Kavez“ koju je organizovao INTERPOL, da li to znate?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Ni to ne znam, nikada nisam imao veze s takvim stvarima, to nije bilo nešto što je mene interesovalo.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Niste ni čuli za tog čoveka, niti znate bilo šta o njegovoj ulozi u finansiranju UČK? Da li to tvrdite? Samo kažite da ili ne.

SUDIJA MEJ: Svedok je rekao da njega to ne zanima, i da ništa ne zna o tome. Tako da možemo da pređemo na nešto drugo umesto ovih veoma opštih optužbi.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Pa ovo nije opšta optužba jer, nadam se, demantuje tvrdnju o karakteru terorističke organizacije. Citiraću vam sada nastavak onoga gde me maločas gospodin Mej prekinuo.

SUDIJA MEJ: Šta citirate?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Citiram deo o kome na primer, piše list „USA Today“ iz oktobra 1998. Napisao je je Majkl Kosodovski (Michael Kosodowski): „Kosovske borce za slobodu finansira organizovani kriminal“; ima takođe ukazivanja na slike Asošijeted presa (AP) gde pripadnici OVK nose oružje i nemačke uniforme i još poneki osnov, ali vi ćete mi reći samo da li vi smatrate, ja sam maločas rekao, ako vam smeta citat, možete to slobodno da smatrate mojim direktnim pitanjem. Dakle, ja ga uzimam i kao svoje. „OVK je dobio obuku i dodatnu opremu kao i pomoć u naoružanju od strane Nemačke i SAD-a, Albanije i islamskih fundamentalističkih organizacija, dovoljno toga da postane od improvizovane grupe jedna dobro opremljena i dobro finansirana snaga koja je imala neke od najsavremenijih komada naoružanja.“

SUDIJA MEJ: Doktore Rugova, da li znate bilo šta o tome što vam je upravo predočeno?

SVEDOK RUGOVA: Ne, ne znam ništa.

SUDIJA MEJ: Samo trenutak, konsultovaćemo se.

(Pretrsko veće se savetuje)

SUDIJA MEJ: Gospodine Miloševiću, mi smo razmatrali pitanje da li da smatramo ova pitanja irelevantnim što se tiče OVK. Svedok je rekao da ne zna ništa o OVK, da nema nikakve veze. Vi možete takva pitanja da postavljate nekome ko zna više o OVK. Ovaj svedok ne zna, on predstavlja političku stranku. Kao što ste čuli, moći ćete da ga pitate nešto u vezi sa njegovim svedočenjem. Već smo potrošili mnogo vremena na ovakva pitanja, na ove citate. Dakle, kasnije, ukoliko hoćete da iznesete takve dokaze, mi ćemo to uzeti u razmatranje. Međutim, ne možemo ovako nastaviti i predočavati svedoku ovakve citate, o nečemu o čemu on ništa ne zna. To nema nikakve svrhe i naša odluka je da je to ilerevantno.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ne morate to da nazivate citatima, to su moja pitanja. A drugo, svedok sam, ukoliko ja mogu da se setim, u svojoj izjavi kaže da su mnogi pripadnici njegove stranke pristupili UČK, što znači da je svedok koji je bio na čelu te stranke i te kako imao veze sa UČK. Pretpostavljam da to nije sporno.

SUDIJA MEJ: Možete da pređete na drugu temu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Pa upravo bih hteo da ga pitam da li je ovo što sada postavljam kao pitanje zaboravite dakle, da je citat u godini 2000.

SUDIJA MEJ: Ne, nećemo dozvoliti ovakva pitanja. Pređite na drugu temu, sada sigurno hoćete da postavite i neka druga pitanja ovom svedoku, posebno s obzirom na to šta je on rekao u svom glavnom svedočenju.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Pa da li to znači da vi meni ograničavate mogućnost da ga ispitujem o terorističkom karakteru UČK?

SUDIJA MEJ: Da, vi to činite već nekih 20 minuta, možda i duže. Svedok je rekao da ne može da vam bude od pomoći i nema smisla da nastavite s tim. Možete da pitate druge svedoke, možete da izvedete vaše dokaze o tome. Međutim, naša odluka je da je u ovom unakrsnom ispitivanju to sada irelevantno.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li znate, evo to je pitanje upućeno vama, gospodine Rugova, da ovde uglavnom svedoče članovi UČK i osobe pod kontrolom UČK, mislim na one koji sa Kosova dolaze da ovde svedoče?

SUDIJA MEJ: To nema apsolutno nikakve veze sa njim. Postavite neko drugo pitanje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li ste vi svesni činjenice da ovo što se sada dešava dugoročno samo otvara put za nove sukobe, a nikako za rešenje? Da li razmišljate o dugoročnim posledicama?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Ne znam na šta optuženi misli kad to kaže. Međutim, mi mislimo da je ovo pozitivan razvoj, ako mi dopustite, ja ću reći nekoliko reči, bez ulaska u previše detalja. Na Kosovu dolazi do napretka sa perspektivama da se okonča konflikt, s obzirom na nove događaje na Kosovu, s obzirom na učešće svih etničkih grupa i građana i institucija u kosovskom životu. Mi mislimo da ćemo na taj način moći da privedemo kraju svaki konflikt. Ja to mislim. Hvala.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Vi znate da se Srbija nije uplašila ni dugoročnih sankcija, ni NATO agresije, pa da li pretpostavljate da će se uplašiti ovog suda, tribunala, koji je sredstvo rata?

SUDIJA MEJ: Gospodine Miloševiću, ako vi hoćete da vaše pravo na unakrsno ispitivanje zloupotrebljavate za političke govore

i komentare, bićete zaustavljeni i vaše unakrsno ispitivanje biće okončano. Ako želite da unakrsno ispitujete ovog svedoka, učinite to na prikladan način.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ja mislim da je svako pitanje prikladno. Evo nastaviću. Vi ste dugo godina govorili da ste se sve vreme zalagali za miran put. Moje pitanje glasi: zašto ste odustali od mirnog puta, da li su vas naterale sile ili možda nikad u to niste ni verovali? Šta je od toga tačno?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Ja sam radio i verovao u miroljubivo rešenje, to sam činio tokom više od deset godina, ali postoji druga opcija, ukoliko nema rezultata, onda se bilo šta može desiti. Neočekivani događaji mogu da se dese, kao što je to bio slučaj u ovom slučaju kada se ni Beograd ni optuženi nisu opredelili za političko rešenje. Oni su imali priliku da to učine, ali oni su nastavljali sa nasiljem i represijom da bi u krajnjoj liniji kao krajnji cilj ispraznili Kosovo od svog stanovništva. I to se nastavilo tokom poslednjih deset godina, na miran način se sprovodilo čišćenje i to je bio slučaj u toku rata, u toku konflikta, svi znamo da se to dešavalo 1998. i 1999. godine. To je šta sam hteo da kažem, hvala.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da, ali vi ste upravo u toku današnjeg glavnog ispitivanja nastojali svaki put da objasnite kako praktično ni u jednom od susreta, bilo sa mnom, bilo sa Milutinovićem, niste učestvovali po svojoj volji, niste smatrali da treba nešto zaključiti, ali na to ćemo doći kasnije na način na koji ste vi to objasnili. Pa moje pitanje glasi: šta je u tim izjavama za koje kažete da ste naterani drugo pisalo, nego samo da se problemi moraju rešiti mirnim putem? Dakle, zašto se vi branite od potpisivanja tih izjava, kad u njima ne stoji baš ništa drugo nego da problemi treba da se reše mirnim putem?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Izvinjavam se, ali to nisu bili razgovori, ja sam bio zatvorenik. Ja sam došao protiv sopstvene volje, to je sasvim izvesno, i kada je došao trenutak da se postigne sporazum u Rambujeu vaša delegacija, delegacija iz Beograda, nije pridavala nikakvu važnost tom sporazumu. To je bila druga

faza, i to je bila faza u kojoj je kažnjavana strana koja ne prihvata sporazum i jasno je tada još rečeno da će strana koja ne prihvati sporazum snositi posledice.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Na Rambuje ćemo doći kasnije, ovde vas pitam šta vas u ovom trenutku motiviše da se pravdate što ste potpisali izjavu u kojoj piše samo jedna rečenica: „Dogovorili su se da se problemi na Kosovu reše mirnim sredstvima i političkim sredstvima“. Zašto se pravdate, pred kim se vi to pravdate?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Ne radi se o pravdanju, to je istina.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: I na to ćemo doći kasnije. Recite mi, kada ste počeli, odnosno od kada datiraju vaši prvi susreti sa nemačkim političarima?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Ja sam imao brojne sastanke ne samo sa nemačkim političarima, već i sa političarima iz drugih evropskih zemalja poput Francuske, Britanije, zatim takođe iz SAD. Razgovarali smo o situaciji na Kosovu, o tome kako se može poboljšati situacija, tako da mislim da ovo nije relevantno pitanje vezano za moje svedočenje, ako mogu da iskoristim pravni termin.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A ja vas ne pitam za sve druge, ja vas pitam, niti vas pitam koliko ste imali kontakata, nego pitam kada su počeli vaši kontakti sa nemačkim političarima?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Ako je to relevantno, mogu da kažem da sam počeo 1989. i 1990. godine, kada su sve te zemlje izrazile svoju zabrinutost povodom Kosova. Mi smo razgovarali o načinima na koje se može rešiti situacija. Ja ne patim od „teorija zavere“.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li ste u to vreme, znači u ranim devedesetim, i kada, čuli i razumeli ideje pojedinih nemačkih političara, ideje o ukidanju versajske Jugoslavije?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Izvinjavam se, časni Sude, mi možemo da nastavimo, nikada nisam čuo takve ideje vezane za uništenje Versajskog mira. Mi govorimo o devedesetim godinama, o periodu nakon pada Berlinskog zida, nakon hladnog rata, posle početka demokratije na komunističkom istoku. To je jedna druga epoha. Epoha gde postoje ljudska prava i slobode koji su ranije kršeni i mislim da ovo nije razumno pitanje i zaista ne bih ulazio u polemiku o pitanjima ove vrste.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa da li je tačno da je upravo posle pada Berlinskog zida, ujedinjenja Nemačke, došlo do ponovnog povampirenja tih ideja koje sam maločas pomenuo, da ili ne?

SUDIJA MEJ: Svedok se ne slaže sa idejom da su se takve ideje „motale“ okolo i govoriti o njihovom ponovnom pojavljivanju je besmisleno. Da li imate neka druga pitanja?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Imam, kako da nemam, a što se tiče da li se ikada govorilo, ima izjava pojedinih nemačkih predstavnika iz tog vremena da treba ukinuti versajsku Jugoslaviju i tako dalje, ali nije sad prilika da ih iznosim i da na njih trošim vreme. Koliko je, po vašem mišljenju, nemačka podrška vašem pokretu na kraju prošlog veka bila na osnovu velikog učešća albanskih formacija na strani Hitlera i Musolinija u Drugom svetskom ratu?

SUDIJA MEJ: Na osnovu prevoda možemo da kažemo da se ovo pitanje tiče podrške krajem prošlog veka i Drugog svetskog rata. To je nešto što, po mom mišljenju, prekoračuje...

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: To nije istina.

SUDIJA MEJ: U redu, hvala.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li je istina da je albanska fašistička milicija u zapadnom Kosovu za vreme Drugog svetskog rata izbacila preko sto hiljada Srba i dovela otprilike toliki broj iz Albanije? Da li je istina ta činjenica?

SUDIJA MEJ: Koja je relevantnost ovoga, tih događaja koji su se desili pre 50 godina u odnosu na ovu optužnicu?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Relevantnost je što je ista ta svest, na osnovu iste te ideje, na osnovu koje je bila tada od kosovskih Albana formirana i nacistička 21. SS divizija, koja je učestvovala u...

SUDIJA MEJ: Presuđujem da ovo nije relevantno za iskaz ovog svedoka. Doktore Rugova, nećemo ići toliko daleko unazad. Molim vas da se bavite pitanjima o kojima je on prepodne svedočio.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: A on je svedočio, između ostalog, i o podršci koju je dobijao iz inostranstva. Ja nastojim da odgovorim na pozadinu te podrške. Vi na primer kažete da to nije relevantno, a ja vam sugerišem da pročitate u...

SUDIJA MEJ: Dajte da nastavimo sa unakrsnim ispitivanjem. Doktore Rugova, nećemo nastaviti sa ovom debatom. Molim vas da se bavite nečim što je relevantno.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ja vam samo ukazujem da je časopis „Forin afers“ (Foreign Affairs) za maj–jun 1999. godine smatrao ta pitanja relevantnim, pročitatajte članak Krisa Hedžisa (Chris Hadges), u tom broju, pa ćete razumeti zašto se ta pitanja smatraju relevantnim, ali uvažavam da vi ne dozvoljavate da se o tome govori, pa ću nastaviti dalje sa pitanjima koja ćete vi smatrati, pretpostavljam, relevantnim. Jer, proizilazi da svi ti ljudi ne govore istinu, ko je god o tome nešto rekao, širom Evrope, a citiram samo zapadne izvore.

SUDIJA MEJ: Mi nećemo nastaviti sa sve više i više mišljenja o istorijskim okolnostima. Ili ćete postavljati relevantna pitanja ili ćemo završiti unakrsno ispitivanje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Sad ću da nastavim sa pitanjima za koja nećete moći da kažete da nisu relevantna, pošto se odnose na samog svedoka. Gospodine Rugova, da ne ponavljam

podatke koje je gospodine Najs izneo o tome gde ste rođeni, gde ste se školovali i tako dalje, pretpostavljam da je on to tačno izneo, pitam vas, vi ste kad ste odrasli postali član Saveza komunista Jugoslavije, zalagali se za bratstvo i jedinstvo sve do 1999. godine, da li je to tačno?

SVEDOK RUGOVA: Izvinjavam se, ovo je takođe pitanje koje u stvari nije relevantno. Naravno, ja sam se školovao i bio sam član Saveza komunista zato što je bilo potrebno raditi, imati posao, imati nekakvu zaštitu u društvu. Ja nisam bio komunista iz ubeđenja i nisam siguran zašto je optuženi zainteresovan za to, jer kao i mnogi drugi intelektualci na Kosovu i u bivšoj Federaciji, ako želimo da govorimo o komunizmu i idejama bratstva i jedinstva, bio je to Beograd koji je podrio sve te stvari i uništio ih. Ali ja smatram da ovo nije relevantno pitanje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Izgleda da vam se sviđa ova reč relevantno koju upotrebljava gospodin Mej, ali mislim da je relevantno zbog toga što, ako ste pažljivo slušali, imam pravo da vas ispitujem i o vašem kredibilitetu. To spada u relevantno pitanje. Dakle, sledeće pitanje glasi: vi ste kao član Saveza komunista 1988. postali predsednik Udruženja književnika Kosova, je li tako ili nije?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Ne kao član Saveza komunista, ja sam bio izabran kao pisac, to je jedno profesionalno udruženje kakva su postojala u svim delovima bivše federacije. Naravno, ja sam bio na čelu tog udruženja mnogo godina. To je bilo jedno od prvih udruženja koje se zalagalo za kulturne, nacionalne i demokratske vrednosti u društvu, jer optuženi će se setiti da je to bilo vreme, to jest doba kada je on počeo svoju političku karijeru, ali ne želim da zalazim u to. I to je bilo vreme kada su institucije na Kosovu bile uništene, kada je počeo ovaj proces. Ali, udruženje intelektualaca Kosova se nije predalo, oni su pokretali, oni su svoje glasove podigli da bi branili vrednosti i ljudska prava građana Kosova koji su u većini bili Albanci. Dobro se zna da su u to doba druga udruženja u Srbiji pokušala da zatvore Udruženje pisaca na Kosovu. To je bilo vreme kada se govorilo o demokratiji, a pisci

su najviše o njoj govorili, ali nažalost, takođe je u to vreme bilo mnogo govora o tome da Beograd dominira nad ostalima, tako da je to bilo jedno drugo vreme koje je počelo posle događaja na kraju hladnog rata i na početku demokratije. To je sve što imam da kažem.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A ko je to tražio da se zatvori Udruženje književnika Kosova, pošto ste maločas rekli?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Časni Sude, nažalost, to su bile naše kolege iz Srbije. Ne želim da se u stvari bavim argumentima i polemikom ove vrste.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li ja razumem da vi tvrdite da su pisci iz Srbije tražili da se zatvori Udruženje pisaca čiji ste vi bili predsednik? Da li ste vi to tvrdili, samo kažete da ili ne?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da, da, kao što sam i pre rekao.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A, to što ste bili, da li vam je to, da li vam je, dakle, to što ste bili aktivni član Saveza komunista pomoglo u građenju vaše karijere, na primer na Uiverzitetu, na Albanološkom institutu u Prištini da postanete urednik student-skog časopisa „Bota e re” (Bora e Re) i „Diturije” (Ditturia). Da li vam je to pomoglo ili ne?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Izvinjavam se, to je bio moj sopstveni rad, ono što sam napisao mi je omogućilo da ostvarim karijeru, zato što ja nisam bio profesionalni komunistički političar od karijere. To je bio uslov da se dobije posao, govorim o Kosovu, gde je uvek bilo političkih restrikcija. Ja sam svoju karijeru izgradio na svom sopstvenom radu i na svom moralnom liku. To je sve što imam da kažem.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Maločas ste rekli da ste postali član Saveza komunista iz svojih statusnih razloga, da biste bili na neki način zaštićeni i imali neke privilegije. Da li to što sada tvrdite znači da članstvo u Savezu komunista nije imalo uticaj na vaš izbor na sve ove funkcije koje sam pomenuo?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Izvinjavam se, časni Sude, ali ja ovo smatram irelevantnim, ja nisam ovde kao đak u odnosu na profesora. Mislim da treba da poštujemo jedni druge, rekao sam da sam svoju karijeru izgradio na osnovu svoga rada. Na Kosovu je bilo teško naći posao. U drugim delovima bivše Federacije bilo je lakše, ali na Kosovu situacija je bilo jako teška. Tako da ne želim da se ovaj razgovor pretvori u ideološko pitanje, što nikada nisam voleo da radim. Po mom mišljenju, ovo nije relevantno i utiče na moju ličnost i na ulogu koju sam ja igrao. Ja nisam ovde na optuženičkoj klupi, ja sam ovde svedok.

SUDIJA MEJ: Naravno da niste na optuženičkoj klupi i naravno da ste svedok, ali možda biste mogli da odgovorite na pitanja ako jesu relevantna.

SVEDOK RUGOVA: Da, ja sam rekao to što sam hteo da kažem, nemam više šta da dodam.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Bili ste urednik studentskog lista „Bota e re“ to jest „Novi svet“. Da li ste imali bilo kakvih problema i ometanja uređivačke politike od strane vlasti Srbije ili Jugoslavije u tom svom radu?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Ja ne razumem zašto je to bitno ovde. Ja sam tamo radio, imao sam problema sa kosovskim vlastima zato što se radilo o novinama liberalnih, naprednih ideja a kosovske institucije su bile odgovorne za to. Ali izvinjavam se, ja stvarno ne vidim relevantnost ovog pitanja.

SUDIJA ROBINSON: Mi smo ti koji ćemo da odlučujemo o relevantnosti, molim vas samo da odgovorite na pitanje, a mi ćemo procenjivati da li je nešto relevantno ili nije. Molim vas, odgovorite na pitanje.

SVEDOK RUGOVA: Hvala vam, ja sam odgovorio na ovo pitanje, ako neko želi da pogleda moju biografiju onda je to u redu, ja mogu na osnovu toga da odgovaram, da-da, ne-ne, to je sve.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, izvolite.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Kažete da ste imali problema, a da li je tačno da je uporedo sa listom na albanskom jeziku „Bota e re“ čiji ste vi bili urednik, da su studenti nastave na srpskom jeziku imali takođe list koji se zvao „Novi svet“ i da li je tačno da je studentski list na albanskom jeziku izlazio nedeljno, a list na srpskom samo mesečno i na manjem broju strana nego albanski, je li tačno ili ne? To dobro znate.

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Ne znam u čemu je ovo relevantno, to je bio časopis na albanskom i srpskohrvatskom jeziku, izlazio je kao i mnogi drugi.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Bili ste urednik i lista „Diturija“. Da li vas je vlast ikada ometala u uređivanju i izdavanju tog lista? Da li ste u vezi s tim ikada imali probleme od strane vlasti?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Već sam odgovorio na to pitanje. Bilo je problema kada su se uvodile nove ideje, ponekad su nas kritikovali, imali smo razne probleme koji mislim da nisu bitni za ovaj predmet.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li su bili bitni za izlaženje vašeg lista?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: To je bio stručni, naučni časopis koji je izdavala jedna grupa studenata, zvao se „Diturija“, izdavač je bio Univerzitet u Prištini. Mi smo nastavili da objavljujemo časopis bez obzira na probleme.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: 1989. godine vi ste potpisali apel 215 kosovskih intelektualaca, mislim da ste to i pomenuli u svojoj izjavi, to je bilo protiv amandmana na Ustav Srbije, je li tako?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da, to je tačno.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Taj apel koji ste vi potpisali nazvali ste „apelom kosovskih intelektualaca“, je li to tačno?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da, to je tačno, „apel kosovskih intelektualaca“. Mi tada nismo imali političku partiju, ali nakon što je suspendovan federalni status Kosova, mi smo objavili jedan apel da se to privede kraju. Nažalost, mislim da oko 200 intelektualaca, mislim da se radi o 240, oni su tajno krajem marta 1989. godine odvedeni negde u Srbiju, u Leskovac, ili na neko drugo mesto i tri nedelje nismo znali gde se oni nalaze, tri nedelje nismo znali o njima, o njihovoj sudbini niti gde se oni nalaze. Samo smo znali da nisu na Kosovu. Onda smo saznali, rekli su nam ljudi iz drugih republika da su bili u Srbiji, da su ih maltretirali, neki su umrli. Oni su se bavili raznim profesijama, humanitarnim, bili su umetnici, naučnici, profesori i zahvaljujući intervenciji međunarodnih udruženja, uspeali smo da saznamo nešto o tim ljudima. Neki su bili pušteni, ali tri meseca su oni bili držani u srpskim zatvorima uglavnom u Leskovcu, Beogradu, i još na nekim drugim mestima i bili su izvedeni arbitrarno pred sud.

SUDIJA MEJ: Udaljavamo se sada od pitanja.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Na to ćemo posle doći, samo ne znam, pošto sam čuo ovde na prevodu na albanskom, tri dana, pa posle toga, tri nedelje, pa posle toga tri meseca, pa molim da se utvrdi, da bih znao šta je svedok rekao, da li tvrdi da su tri nedelje ili tri meseca? Da li možete na traci da vidite sve tri, kako bih rekao, veličine vremena? Ali poenta mog pitanja je bila, pošto prvi put čujem za ovakvu stvar, doduše onda to nisam ni mogao znati, ali moje pitanje je bilo to ste nazvali apelom kosovskih intelektualaca, to ste rekli da. Znači li to da je među potpisnicima bilo i intelektualaca pripadnika drugih naroda koji žive na Kosovu, Srba, Hrvata, Turaka, Roma, Muslimana, Goranaca, ili su potpisnici bili samo Albanci?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Ja sam rekao tri nedelje, tri nedelje nismo znali ništa, a onda posle tri meseca su počeli da ih puštaju, to je ono što sam rekao. Uglavnom se radilo o albanskim intelektualcima.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ja vas ne pitam za uglavnom nego vas pitam da li je uopšte među potpisnicima apela kosovskih intelektualaca, kako ih vi nazivate, bilo Srba, Hrvata, Turaka, Roma, Muslimana, Goranaca, itd., da li je bilo ili nije?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Da, bili su Albanci zato što je vršen pritisak i represija nad albanskim intelektualcima, a oni su, kao i stanovnici, svoj glas digli protiv takvih stvari i mi smo onda, tu je bilo mnogo ljudi koji su bili nezadovoljni, ali koji se nisu usudili da potpišu taj dokument.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ja sam vas u jednom od ranijih pitanja pitao, da li kad kažete kosovski, da li mislite samo na Albance i vi ste odgovorili ne. Sada ste na ovom konkretnom primeru pokazali da apelom kosovskih intelektualaca mislite dakle samo na Albance. Niko drugi nije taj apel potpisao, je li tako ili nije?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Nemojmo mešati stvari, molim vas. Ja sam govorio o onome šta su uradili albanski intelektualci. Nažalost, bilo je i drugih intelektualaca, Srba i drugih koji se nisu slagali sa tim, a optuženi vrlo dobro zna šta se tada dešavalo na Kosovu. U toku mog svedočenja ja sam rekao da Kosovo pripada svim nacionalnostima. Danas je realnost sasvim drugačija. U to vreme ulagali su se napori da bi se uništili odnosi koji su postojali između različitih nacionalnosti. Dakle, ne treba mešati pojmove. Ja sam govorio o situaciji u to vreme. Sada govorim kao predsednik Kosova. Ja sam odgovoran za dobrobit i poštovanje prava svih građana zajedno sa UNMIK-om i KFOR-om.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li ste odgovorni za ovo isterivanje 360.000 Srba i drugog nealbanskog stanovništva?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Ljubazno vas molim, časnici Sude, da kažete da li je relevantno ući u ovakvu raspravu, nije istina da je ovoliko mnogo Srba proterano. Sprovedena je velika propaganda od strane Beograda da dolazi NATO, da će ubijati Srbe i tako dalje. Ja samo pokušavam da vam dam nekakvu predstavu o tome. Nažalost, neki lokalni Srbi su počinili određene zločine, bilo je preko 100.000 pripadnika vojske, policije, paravojske. Tu su bili

Srbi koji su bili na različitim položajima takođe i nije istina, dakle, da su oni otišli, kao što neki pokušavaju da izmisle, da kažu da je pet stotina njih otišlo sa Kosova. Srbi nisu odlazili u tom broju i kao što sam već rekao, naš glavni cilj je da zbrinemo sve prisutne i mogu vas uveriti da se postiže napredak, da je bezbednost uvećana za sve, uključujući i za Srbe. Postoji veća sloboda kretanja i bezbednost kretanja širom čitave teritorije, ali ne treba zaboraviti da smo prošli kroz strahote i rat. Mnogo toga se desilo, ali stvari se brzo menjaju jer Kosovari su tolerantni ljudi.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: To nije moje pitanje. Ja sam vas pitao da li se smatrate odgovornim pošto ste vi u prethodnom odgovoru rekli da ste vi predsednik...

SUDIJA MEJ: On je odgovorio. Pređimo na nešto drugo. Dovoljno je što se tiče sadašnjeg trenutka.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pošto tvrdite da to što sam rekao nije tačno, molim vas, recite mi koliko je Srba i drugog nealbanskog stanovništva isterano sa Kosova? Recite vi ovde javno, koliko je Srba i drugog nealbanskog stanovništva isterano sa Kosova?

SUDIJA MEJ: O kom periodu govorite i da li to ulazi u period pokriven optužnicom?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: U periodu od kada kao lider kosovskih Albanaca zajedno sa KFOR-om i UNMIK-om, kako je maločas rekao, snosi za to odgovornost. Koliko je znači od 10. juna 1999. godine do danas isterano Srba, Crnogoraca, Muslimana, Hrvata, Turaka?

SUDIJA MEJ: Samo trenutak. Razmotriću sa kolegama da li je to relevantno.

(Pretno veće se savetuje)

SUDIJA MEJ: Da, čuli smo pitanja koja ste postavili o sadašnjoj situaciji. Njih je bilo dovoljno i ovim se prekoračuje. Da li imate neka pitanja u vezi sa svedočenjem ovog svedoka? Bilo ih je premalo do sada, a već sat i po unakrsno ispitujete.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Imam veoma mnogo pitanja, gospodine Mej. S obzirom da imam pravo da ispitujem kredibilitet svedoka, a pošto je svedok sam ukazao na svoju poziciju i odgovornost trebalo bi da svedok, pretpostavlja se da zna, koliko je Srba i drugog nealbanskog stanovništva...

SUDIJA MEJ: Nije bitno, nećemo dozvoliti to pitanje. Čuli smo više nego što je dovoljno o tome i to se ne tiče ni na koji način kredibiliteta ovog svedoka.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: A da li je dozvoljeno pitanje da li svedok zna koliko je Srba pobijeno za to vreme i oteto za to vreme? Da li može da odgovori na to pitanje ili je i to zabranjeno da odgovori?

SUDIJA MEJ: Mi ćemo da dozvolimo svedoku da odgovori na ta pitanja ako može, ali to će biti sve što se tiče ove teme. Da li možete da nam pomognete, doktore Rugova, i da nam kažete nešto o proterivanju, ubijanju i otmicama Srba, kao što je upravo navedeno, od 10. juna 1999. godine?

SVEDOK RUGOVA: Ja mislim da je ovo pitanje slično drugima, ali pokušaću ukratko da odgovorim na njega. Posle 12. juna, neki Srbi su otišli sa Kosova zbog velike propagande, gde se tvrdilo da će ih NATO ubiti i tako dalje, dok su ih NATO i KFOR zapravo štitali. Mi zajedno sa UNMIK-om i KFOR-om pokušavamo da imamo potpunu evidenciju, a prema njoj se vidi da Crveni krst i druge institucije rade ne samo za Srbe, već i za druge koji su nestali i koji još nisu nađeni. Postoje nekih tri stotine masovnih grobnica koje još nisu otkrivene na Kosovu, zatim postoje još neke u Srbiji kao što su one pronađene u Batajnici, u Dunavu. Dakle puno se posla obavlja u tom pravcu. Nemamo još uvek tačne cifre. Možda su

postojali slučajevi ubistava i mi ćemo to rasvetliti i izvesti odgovorne pred lice pravde. Međutim, u svakom slučaju mi sada radimo zajedno sa drugim nadležnim institucijama na tome. Oko 4.000 ljudi se smatra nestalim sa Kosova, to su uglavnom Albanci. Međutim, ovo nisu definitivne brojke.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A koliko se Srba, pošto kažete da znate za Albance, koliko se Srba smatra nestalim?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Rekao sam da su to većinom Albanci, međutim, tu ima i nestalih Srba. Crveni krst je objavio neke statistike, ali to nisu definitivni brojevi. Postoje pitanja koja su vezana za ovo. Ja mislim da među nestalim Srbima postoje neki koji su i dalje u životu i koji su u Srbiji. Međutim, nisu imali dozvolu da komuniciraju sa onima koji su ostali. Dakle, mi radimo na tome i mi ćemo to rasvetliti, kao što sam rekao, i mi ćemo to učiniti u saradnji sa međunarodnim organizacijama i institucijama na Kosovu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li vi govorite o nestalim ili o otetim Srbima? Da li govorite o nestalim ili ubijenim Srbima?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Molim vas, možda su oni ubijeni, možda su nestali. Ne znam što se tiče otmica, ne znam na šta mislite kada to kažete.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Mislim na hiljade ubijenih Srba i hiljade otetih Srba i stotine hiljada isteranih Srba. Mislim dakle na te zločine koji su se desili...

SUDIJA MEJ: Svedok je odgovorio na te optužbe. Pređite na drugu temu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: U vezi s tim samo još jedno pitanje. S obzirom na odgovornost, na koju ste se sami pozvali da vršite, a s obzirom da ova ovde institucija polazi od nekakve komandne odgovornosti, da li vi smatrate da ste komandno odgovorni za ubistva tih hiljada i otmice tih hiljada i stotine hiljada isteranih Srba ili ne?

SUDIJA MEJ: To nije prikladno pitanje za ovog svedoka.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Vi smatrate da su šefovi država ili vlada zemalja...

SUDIJA MEJ: Ne, ne. Da li imate još relevantnih pitanja ili ćemo da okončamo ovo?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Kako da ne. Imam još mnogo pitanja. Preći ću onda na drugu temu jer vidim da na ovu nikako ne dozvoljavate da svedok odgovara. Da li je Kosovo, gospodine Rugova, po Ustavu iz 1974. godine bilo sastavni deo teritorije Srbije ili ne?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Prema tom Ustavu, Kosovo je bilo članica Federacije, sa punim pravima poput Srbije, Hrvatske, Bosne i drugih republika. Samo nije imalo naziv republike jer Beograd to nikad nije dopustio. Dakle, 1989. godine Kosovo je bilo suspendovano iz Federacije...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ja vas pitam za 1974. godinu, dakle Ustav iz 1974. godine.

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Kosovo je suspendovano iz bivše Federacije. Molim vas, govorimo o 1974. godini, odnosno o Ustavu iz 1974. godine.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Moje pitanje je bilo da li je Kosovo po Ustavu iz 1974. godine bilo sastavni deo Srbije ili nije, recite da ili ne?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Bilo je sastavni deo bivše Federacije, ali usled želje Beograda bilo je pomenuto da je i sastavni deo Srbije. Međutim, ono je bilo sastavni deo Federacije, kao što je to bio i slučaj i u Ustavu iz 1946. godine. Međutim, Beograd nikada nije hteo da pruži Kosovu više. Nećemo da zalazimo u druge namere. Kosovo je bilo sastavni deo Federacije sa svim internim propisima i pravilima u odnosu na unutrašnje odnose, odnose sa inostranstvom, privredne delatnosti i tako dalje. Imalo je isti status kao i druge članice Federacije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Rugova, ja vas pitam u vezi sa Ustavom o kome vi govorite i pitam vas da li je posle donošenja saveznog Ustava od 1974. godine Kosovo bilo deo Srbije? Odgovorite sa da ili ne.

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Izvinjavam se, ovo više nije bitno, jer ta država, ta bivša federacija se u međuvremenu raspala i ne vidim zašto se govori o tome, ne vidim kakav je smisao toga. Ja sam vam rekao kako je u stvari izgledalo i kakav je bio status Kosova. To je uništeno 1989. godine.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ja vas ne pitam za stav Albanaca na Kosovu, ja vas pitam za Ustav. Pošto znate Ustav, odgovorite mi na pitanje.

SUDIJA MEJ: Vi ste postavili pitanje i on je odgovorio na to.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Šta je odgovorio?

SUDIJA MEJ: Ako želite drugačiji odgovor, vi to možete da mu kažete.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ja sam pitao tako jednostavno pitanje. Da li je posle 1974. godine Kosovo bilo sastavni deo Srbije, dakle ne pitam vas za Federaciju?

SUDIJA MEJ: Da. Čuli smo to. Čuli smo pitanje. On je dao svoj odgovor. Bez sumnje možemo da pogledamo Ustav da bismo to našli. Nema smisla ponavljati isto pitanje stalno iznova.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Mej, ja mislim da je vaša dužnost da ukažete svedoku da odgovori na pitanje, a ne da tvrdite da je odgovorio kad on očigledno nije odgovorio. Ja ga nisam pitao za Federaciju, pitao sam ga da li je bilo sastavni deo Srbije.

SUDIJA MEJ: Da, i on je odgovorio. On je dao svoj odgovor na najbolji način koji je mogao. On nije pravnik, nije advokat.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Šta je onda njegov odgovor?

SUDIJA MEJ: On nije pravnik. Ako imate deo Ustava koji želite da mu citirate, možete to da učinite. Nastavimo sa nečim novim.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Pošto to ne znate, da li znate dakle, pošto kažete da nije pravnik pa ne treba da zna Ustav, a bavi se politikom, da li znate koliko je narodnih poslanika sa Kosova bilo u Skupštini Srbije? Da ili ne?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Ne znam tačno brojke, ali bilo ih je isto toliko sa Kosova u federalnom parlamentu, u saveznom parlamentu koji je imao dva doma. Na Kosovu je parlament raspušten 1989. godine i kao što sam već rekao, Beograd je uvek hteo da se Kosovo preko Srbije predstavlja u Federaciji.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Rugova, sa Kosova je bilo onoliko članova parlamenta koliko proporcionalno stanovnika ima Kosovo u Srbiji. Da li je to tačno ili nije tačno? Budite ljubazni, odgovorite da, ne, a možete da kažete i ne znam, pošto je to očigledno najomiljeniji odgovor onih koji sede na toj klupi vašoj.

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Izvinjavam se, ja mislim da ovo pitanje nije bitno. Bio je savezni parlament, savezna skupština i bilo je više i bilo je nekih u Srbiji. Ne znam zašto o tome govorimo.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa zato što sam vas pitao da li je Kosovo bilo sastavni deo Srbije, pa vi na to nećete da odgovorite. Sad nećete da odgovorite da li su narodni poslanici sa Kosova bili članovi parlamenta Republike Srbije. Da li jesu ili nisu?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Izvinjavam se, postojala je Savezna skupština, srpska skupština i skupština na Kosovu. Pretpostavljam da optuženi ne želi da spomenem Federaciju.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Pa i opštinske skupštine su postojale, naravno.

SVEDOK RUGOVA: Pretpostavljam da optuženi ne želi da spominjem Federaciju. Ja smatram da su ova pitanja dosta važna.

SUDIJA MEJ: Molim vas da na najbolji način odgovorite na pitanje da možemo brže da pređemo na sledeću stvar.

SVEDOK RUGOVA: Ne.

SUDIJA MEJ: Mi se bavimo ovim već dva sata, unakrsnim ispitivanjem, i tek smo stigli do 1989. godine, ispitujete ga već dva sata, a niste još ništa pitali o onome o čemu je svedočio.

SVEDOK RUGOVA: Izvinjavam se, časni Sude. Ja sam odgovorio nekoliko puta mislim sasvim jasno. Bilo je skupština, čak i u opštinama, po tom sistemu koji je tada bio na snazi. Ja sam dao svoj odgovor i rekao sam da su postojali delegati u Saveznoj skupštini, u srpskoj skupštini i u kosovskoj skupštini, u kojima su bili isključivo Kosovari, a Kosovo je bilo deo Federacije. Naravno, i na opštinском nivou su funkcionisale takve institucije koje su uništene posle 1989. godine.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa, ako je Kosovo bilo deo Federacije, a nije bilo deo Srbije, zašto su poslanici Kosova sa teritorije Kosova bili onda članovi parlamenta Srbije?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Veza sa Srbijom, ja to ne poričem, ostala je veza sa Srbijom. Ovo je bio dvosmislen Ustav za Kosovo. Ali Kosovo je bilo pun član Federacije kao što je bila Srbija, kao što je bila Hrvatska, imalo je pravo na veto. To je istina. Takva je bila situacija.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A po kom ustavu je bio izjednačen status Kosova sa statusom drugih republika?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Izvinjavam se. Govorimo po saveznom Ustavu iz 1974. godine, o kome mi govorimo.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ako je Kosovo imalo status republike, to što vi tvrdite, zašto je onda na tim demonstracijama

1981. godine glavni zahtev bio formiranje Republike Kosovo? Zašto je onda bio zahtev „Kosovo Republika“, ako ste već imali taj status? Sad ste rekli da ste ga imali.

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Rekao sam da je Kosovo kao savezna, federalna jedinica bilo ravnopravno, ali Beograd nije dopuštao ime republike. Bilo je govora o tome 1968. godine i onda je u Ustavu iz 1974. godine pronađen ovaj kompromis. To je bila situacija.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A kako je u Ustavu iz 1974. godine bilo definisano Kosovo? Da li biste bili tako ljubazni da mi kažete?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: To je bilo manje-više onako kako sam rekao. Inače bismo morali da nađemo tekst.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Onda mi odgovorite na ovo drugo pitanje. Lako je naći tekst Ustava, to bar niko ne može da sakrije. Sve to što ste rekli nije tačno. Ali kad tvrdite da je Kosovo imalo status republike, zašto ste na demonstracijama 1981. godine imali glavni zahtev „Kosovo Republika“?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Ja sam rekao da je to bio zahtev da dobijemo ime republike, ali smatram da nije potrebno da o ovim stvarima govorimo. Ovo je u prošlosti i odnosi se na državu koja više ne postoji.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa vi ste govorili o demonstracijama 1981. godine, čak i u svom glavnom ispitivanju danas pre podne.

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Izvinjavam se. Tužilac je mene pozvao i ja sam onda govorio o 1981. godini. Ja mislim da me je prekinuo predsedavajući sudija.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: To vas je tužilac pitao o 1981. godini, pošto ste vi govorili o demonstracijama 1981. godine i čak naveli da je bilo nasilja, da je poginulo dvadesetak ljudi, sve ste to govorili danas pre podne. Ja vas dakle pitam, pošto ste tvrdili da je Kosovo bilo republika u Federaciji, zašto je glavni zahtev tih

demonstracija bio „Kosovo republika“? Pitam vas dakle o onome o čemu ste svedočili danas pre podne. Odgovorite mi na pitanje. **SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR:** Tužilac, izvinjavam se, ni sudija ni tužilac nisu od mene tražili da govorim o tome, ali ja mislim da sam ja jasno odgovorio, mislim da je moj odgovor bio dosta jasan. Posle ovih demonstracija došlo je do postepenog suspendovanja institucija, što je dovelo do onoga što se desilo 1989. godine, i ne vidim poentu da se dalje bavimo time.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ostavite meni poentu, vi ste dužni da odgovarate na moja pitanja. Molim vas, odgovorite mi na sledeće pitanje: da li je glavni zahtev demonstracija 1981. godine bio „Kosovo republika“ ili nije? Evo, govorite pred jugoslovenskom i svetskom javnošću. Da li je to bio glavni zahtev ili nije? Da ili ne?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: Počeli su kao socijalni nemiri. Zahtev je bio kao što sam ranije rekao da Kosovo treba da ima ime republika. Odgovorio sam na to. Ne znam šta još hoćete da kažem. Albanci su hteli to, kao i studenti, hteli su da imaju ime republika koje im Beograd nikada nije dao.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, znači na pitanje da li je glavni zahtev bio „Kosovo Republika“ vi ste odgovorili da. E da li vam je poznato da je posle tih demonstracija Albanaca na Kosovu i Metohiji, dakle 1981. godine, počeo veliki talas nasilja nad srpskim stanovništvom na Kosovu i Metohiji? Da li vam je poznata ta činjenica, da ili ne?

SVEDOK RUGOVA – ODGOVOR: To nije tačno. Beograd je upotrebio veliki talas nasilja i od tada je postojalo vojno stanje. To je bila situacija na Kosovu, vojska, policijske jedinice su došle iz bivših saveznih republika, to je bila stvarnost, a nije tačno da su Srbi proterani, to nije tačno. Ja sam ovde došao da kažem istinu, a ne da se bavim polemikama. Ovde sam da svedočim o onome što znam.

SUDIJA MEJ: Sada je četiri sata, vreme je da završimo. Doktore Rugova, molimo vas da se vratite u ponedeljak ujutro da završite

sa svojim svedočenjem. Hvala vam. A pre nego što završimo raspravu, imamo neka proceduralna pitanja. Gospodine Miloševiću, imali ste skoro isto toliko vremena kao i Tužilaštvo sa ovim svedomkom. Ovo jeste važan svedok i možda ima relevantnih pitanja koja želite da postavite. Razmotrili smo to pitanje i imaćete vremena do prve pauze u ponedeljak ujutru, to je još sat i po i treba da svoje unakrsno ispitivanje planirate s tim u vidu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Mej, to je apsolutno nemoguće jer ja imam veliki broj veoma relevantnih pitanja za ovog svedoka i mislim da ne možete da mi ograničite na samo sat i po u ponedeljak. Apsolutno je bitno da mi omogućite da izvršim unakrsno ispitivanje ovog svedoka, jer on ne odgovara na pitanja, troši vreme, a ja nemam mogućnosti da mu pitanja postavljam onda brzo i da ga pitam u vezi s njegovim svedočenjem. Pitao sam ga sva pitanja u vezi s njegovim svedočenjem, sat i po nije ništa, a to je u zbiru mnogo manje nego što su oni imali sa svojih 85 tačaka, deset stranica izjave i ovim trošenjem vremena na proceduralna pitanja.

SUDIJA MEJ: Nijedno od pitanja iz te izjave ne predstavlja dokazni materijal, to je rezime koji je napravljen za Sud, da ga Sud koristi, a to nije iskaz svedoka. Da vi niste toliko mnogo vremena proveli raspravljajući sa svedokom o perifernim stvarima, imali biste više vremena da postavljate relevantna pitanja. Mi moramo da odlučujemo o tome šta je pravedno i šta je ekspeditivno. To je naše mišljenje i vi trebate u skladu s tim da svoja unakrsna ispitivanja uskladite za ponedeljak ujutro. Gospodine Najš, da li želite vi nešto da kažete?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Mej...

SUDIJA MEJ: Ne, završili smo sa time. Nećemo dalje da raspravljamo. Doktore Rugova...

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Gospodine Mej, molim vas...

SUDIJA MEJ: Doktore Rugova, ako želite idete. Ne morate da ostanete do kraja dana.

SVEDOK RUGOVA: Hvala.

TUŽILAC NAJS: Par administrativnih stvari. Registratori po opštinama, mi smo ih već dali amikusima, i nadamo se da ne moramo ponovo da im te registratore dajemo u suženom obliku. Prema tome, želimo da znamo koliko treba kopija. Mi ćemo da uklonimo onaj materijal koji Veću nije potreban, a reći ćemo amikusima šta je izvađeno iz registratora. Ali želimo da znamo koliko je registratora potrebno da obezbedimo.

SUDIJA MEJ: Tri.

TUŽILAC NAJS: Drugo pitanje koje proizilazi iz ove iste teme. Možemo li dokazne predmete iz registratora koristiti na isti način na koji smo uveli dokazne predmete iz registratora Drevjenkijeviča (Drewienkiewicz), a ako možemo, da li Veće želi da im mi damo dokazne predmete pored onih koji se već nalaze u registratoru ili se oni u registratoru računaju kao dokazni predmeti?

SUDIJA MEJ: Biće dovoljni oni dokumenti koji su već u registratoru.

TUŽILAC NAJS: Hvala, to nam jako mnogo pomaže. Drugo pitanje: traženo je od mene da objasnim šta nameravamo da uradimo u vezi zahteva da materijal iz drugih predmeta koristimo u ovom predmetu. Mi smo u tom smislu podneli jedan podnesak o dokaznom materijalu iz *Predmeta Brčko*. Još uvek nismo naveli sav sličan materijal koji nameravamo da iznesemo. Pitanje koje smo primili od vašeg osoblja jeste da li ćemo mi to da dajemo deo po deo ili ćemo to sve da prezentiramo odjedanput. Mi smo jedan podneli u ovom trenutku, da vidimo da li je to prihvatljivo za Veće. Ako jeste, onda će početi čitav taj rad, da prikupimo sličan materijal umesto da to radimo pre nego što znamo da li treba to da dajemo u segmentima ili da dajemo to odjednom. I sasvim smo voljni

da prezentiramo deo po deo ili u većim komadima ili čak u celini, kako god da odgovara Veću. Nešto od tog materijala nije prezentirano u drugim suđenjima, tako da će se ovde možda pojaviti pre nego što se pojavi u njihovim sopstvenim predmetima, ali to je razlog zašto zasada imamo samo jednu verziju.

SUDIJA MEJ: U redu, mi ćemo o ovome da razmislimo. A sada prekidamo. Izvolite, gospodine Miloševeću, ali ne vraćajte se na prethodnu temu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Mej, ja moram da kažem da zahtevam da mi omogućite najmanje celo radno vreme u ponedeljak za unakrsno ispitivanje ovog svedoka. I ne možete skraćivanjem unakrsnog ispitivanja da spasavate svedoka. Jednog su proglasili bolesnim, neke druge ne znam čim drugim, a ne možete ovog svedoka da pošaljete pre nego što ga ja unakrsno ispitam. On je relevantan svedok i ja moram da imam pravo da ga unakrsno ispitam. I zahtevam najmanje ceo radni dan u ponedeljak.

SUDIJA MEJ: Mi smo doneli svoju odluku, imate vremena do pauze. Sada prekidamo do 9 sati u ponedeljak.

Završeno u 16.08 h.

Nastaviće se 6. maja 2002. godine u 9.00 h.